CAPITOLUL 2: „FORMAREA“ RELATIVEI. MODELE SINTACTICE DE DESCRIERE A RELATIVELOR

1. *INTRODUCERE*

În acest capitol ne ocupăm de formarea relativei, de organizarea sintactică a acestei configurații, prezentând câteva dintre modelele teoretice în cadrul cărora au fost descrise (și) relativele românești.

În *Secțiunea 2* trecem în revistă o serie de lucrări românești care tratează propozițiile relative în mod tradițional sau după modelul structuralismului analitic, în secțiunea 3, în paralel cu prezentarea conceptelor operaționale în cadrul generativ (cadru teoretic pentru care am optat în descrierea noastră), amintim lucrările care privesc relativele românești din această perspectivă teoretică. Secțiunea 4 cuprinde o scurtă prezentare a modelului lexical-funcțional, pe care am considerat-o oportună pentru că am preluat din acest cadru (într-o accepție mai puțin tehnică), conceptele de *focus* și *topic*.

2. *MODELUL TRADIȚIONAL □I STRUCTURAL ANALITIC*[1]

În descrierile tradiționale, propoziția relativă este rareori tratată ca o categorie de propoziții cu trăsături distincte de ale subordonatelor conjuncționale, așa cum puține sunt preocupările lingviștilor români pentru definirea și clasificarea relativelor. Cu toate acestea, numeroase gramatici de autor, articole și cărți iau în discuție propozițiile relative, lărgind printr-o mare diversitate de observații și sugestii interpretative tabloul descrierii acestei configurații sintactice.

2.1. *Studii, articole □i monografii despre relative*

În ultimii cincizeci de ani, numeroși lingviști români care lucrează în cadru tradițional și neo-tradițional[2] publică în articole sau în volume (consacrate unor teme conexe cu tema relativelor) observații privind diferite

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

aspecte de sintaxă şi / sau de semantică în care sunt implicate şi propoziţiile cu conector relativ, de distribuţia şi evoluţia elementelor relative sau fac referiri la relative în relaţie cu alte tipuri de propoziţii (apozitive, exclamative, interogative etc.)[3]: Iliescu, 1956; Guţu, 1957; Carabulea, 1959, 1963; Asan, 1961; Rizescu, 1962; Ghergariu, 1963; Bulgăr, 1964; Bidu, 1966a, 1966b; Hazy, 1966; Diaconescu, 1967; Draşoveanu, 1968; Hodiş, 1969, 1990; Teodorescu, 1971, Edelstein, 1971, 1978; Gruiţă, 1976; Craşoveanu, 1979; Vulpe, 1980; Florea, 1983; Avram, 1980, 1987; Neamţu, 1985, 1989, 1999; Graur, 1988; Merlan, 1998 etc.

Dintre titlurile la care trimite lista de mai sus, Guţu, 1957, este primul studiu[4] dedicat relativelor româneşti, în care delimitarea lor de alte categorii de subordonate se justifică prin prezenţa conectivului relativ – „mijloc de subordonare deosebit de celelalte“ (Guţu, 1957, 163). Autoarea extinde astfel accepţia termenului tehnic *propoziţie relativă*, în sensul că include în această categorie şi alte tipuri de subordonate, operând în acelaşi timp şi o reducţie: atributivele conjuncţionale se exclud din categoria relativelor. În plus, prezintă un inventar al elementelor relative în limba română – pronume şi adverbe (demonstrând existenţa unor serii omonimice în care intră relative şi conjuncţii), menţionează distincţia structurală: relative cu antecedent şi fără antecedent, arătând că în relativele libere cuvântul relativ are dublu rol. Ni se pare surprinzător faptul că rezultatele cercetării efectuate de Guţu, 1957, au fost adoptate destul de târziu în literatura lingvistică românească[5]. Deşi studiul este citat de aproape toţi autorii care s-au ocupat de relativele româneşti, clasificările propuse aici şi criteriul care le guvernează sunt valorificate abia în lucrări de orientare generativă (v. *infra*, § 3).

Nilsson, 1969 este prima monografie[6] dedicată construcţiilor relative în limba română, un studiu impresionant prin claritatea expunerii, prin bogăţia materialului şi prin fineţea analizelor. Descrierea relativelor este organizată după cele două categorii structurale de relative: cu antecedent / fără antecedent analizându-se în detaliu natura antecedentului, locul acestuia faţă de relativă, poziţiile sintactice ale relativului, funcţiile relativei, modul verbal, fenomene de reliefare şi de împletiri ale regentei cu subordonata (numite în lingvistica actuală *focalizare*, *tematizare*, *amalgamare*), omisiunea verbului (relativele partitive), probleme de acord manifestate între predicat şi relativul subiect sau nume predicativ. Autoarea acordă un spaţiu generos concurenţei dintre relativul *care* şi *ce* şi problemei dublării prin clitic, toate aceste aspecte fiind ilustrate cu un foarte bogat corpus de

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

text literar. Fiind un studiu de sintaxă descriptivă, aspectelor de semantică li se acordă o mai mică atenție, cu excepția referirilor la distincția relative determinative / explicative (incidente, în terminologia autoarei). Nu lipsesc din lucrare unele observații contrastive (mai ales comparații cu franceza şi italiana).

2.2. *Gramatici tradiționale □i structurale*

Deşi nu le consacră capitole speciale, gramaticile româneşti înregistrează în capitolele despre subordonare observații interesante şi variate legate de propozițiile relative. În majoritatea gramaticilor, atributiva, al cărei mijloc predilect de subordonare este pronumele relativ, este subordonata care prilejuieşte unele discuții cu privire la clasificarea propozițiilor relative, chiar dacă autorii împărtăşesc sau nu ideea echivalenței relative – atributive.

Iordan, **1956**, 699, precizează că „propozițiilor subordonate legate de regenta lor printr-un adverb sau pronume relativ li se spune şi *propoziții relative*“ şi adaugă în nota 2: „în gramaticile curente ale limbii noastre sunt numite aşa, în mod obişnuit, numai subordonatele *atributive*“. Iordan, 1956, nu face o clasificare a relativelor, dar se găsesc în volum numeroase observații de finețe privind sintaxa pronumelui relativ şi a construcțiilor relative în paginile consacrate mai ales atributivelor, dar şi în descrierea subiectivelor, a predicativelor sau a circumstanțialelor cu conectiv relativ. Singura referire la relative ca tip sintactic este observația (referitoare de fapt la semantica acestor construcții) că „ele pot fi *determinative* sau *explicative*, ceea ce nu se întâmplă cu celelalte feluri de subordonate“.

Şi în **GA_2**, **1966**, propozițiile cu conector relativ sunt prezente în cadrul fiecărui tip de subordonată[7], alături de conjuncționale şi interogative indirecte[8], fără a fi însă circumscrise unui tip anume; în secțiunea rezervată atributivelor, (GA_2, 1966, 274) se face observația: „deoarece se construieşte de cele mai multe ori cu un pronume relativ sau adverb relativ, propoziția atributivă mai poartă şi numele de *propoziție relativă*“ (*s. n.*, M.G.), aşadar, inconsecvența terminologică semnalată de Guțu, 1957, se conservă şi în a doua ediție a gramaticii academice. Distincția semantică relative determinative / explicative se discută, în capitolul despre atributive (unde sunt incluse şi apozitivele[9]) în corelație cu o trăsătură prozodică: neizolate / izolate. În legătură cu aceste mărci se face pre-

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

cizarea că „în unele cazuri, la analiza unui text scris, e greu de precizat dacă atributiva este izolată sau nu, deoarece regulile de punctuaţie nu sunt totdeauna respectate“ (GA_2, 1966, 277). În privinţa construcţiilor relative infinitivale, GA_2, 1966, 82 recomandă analiza ca o construcţie cu rol de subiect sau de complement.

În majoritatea gramaticilor apărute după cea academică, criteriul organizator în descrierea subordonatelor este funcţia sintactică şi nu tipul de conectiv, aşadar informaţiile despre relative sunt un *puzzle* ce trebuie construit din piese disparate.

La **Guţu-Romalo**, **1973**, propoziţiile relative[10] sunt membri ai claselor de substituţie ale poziţiilor sintactice inventariate. În descriere se distinge între relative pronominale şi relative adverbiale şi se fac observaţii privitoare la compatibilităţile dintre conectivele relative şi fiecare realizare propoziţională a respectivelor poziţii sintactice (de exemplu, distincţia obiect indirect / obiect prepoziţional are drept consecinţă faptul că „poziţia sintactică definită prin dativ nu admite decât propoziţiile introduse prin conectiv pronominal“, p. 177). Sunt explicate aici (Guţu-Romalo, 1973, 122) „cazurile aberante de subiect“ din enunţuri de tipul *Dau cui cere* sau al subiectului în genitiv etc., prin „dubla dependenţă sintactică a relativului, care participă la organizarea ambelor componente propoziţionale ale enunţului, realizând însă poziţii sintactice diferite în cele două scheme relaţionale“.[11] Relativele infinitivale sunt înregistrate ca „grupări“ alcătuite din conectiv relativ şi un infinitiv, punându-se în evidenţă posibilitatea de substituţie a infinitivului cu conjunctivul (*cf.* Guţu-Romalo, 1973, 115, 157).

În **Robu şi Iordan**, **1978**, o lucrare fundamentată teoretic pe modelul structural analitic, relativele sunt discutate de asemenea ca realizări propoziţionale particulare ale diferitelor clase sintactice. Originală în contextul gramaticilor româneşti este interpretarea dublului statut al pronumelor şi al adverbelor relative[12] la două niveluri de analiză: conectiv relaţional la primul nivel de analiză şi *SPn (Prep)* la al doilea nivel de analiză, conectivul făcând parte din structura internă a ambelor unităţi propoziţionale[13].

La **Coteanu**, **1982**, criteriul care guvernează descrierea subordonatelor nu este cel al corespondenţei cu părţile de propoziţie, ci echivalenţa – totală sau parţială – cu anumite părţi de vorbire[14]; astfel, Coteanu, 1982, 75-79, distinge propoziţii subordonate cu rol de substantiv (subiective, predicative, obiective, completive de agent), de adjectiv (predicative şi atri-

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

butive[15]) sau de adverb (circumstanțiale). Interesantă, dar insuficient nuanțată, ni se pare distincția operată în cadrul circumstanțialelor, după criteriul corespondenței / non-corespondenței lor cu interogativele şi (parțial) după tipul conectorului. Într-o categorie include circumstanțialele de loc, temporalele, modalele propriu-zise, de măsură, unele comparative şi „unele condiționale construite cu modul condițional“, în cealaltă categorie intră consecutivele, condiționalele, cauzalele, finalele şi concesivele. Deşi face precizarea că cele două categorii de „propoziții cu rol de adverb“ se deosebesc şi după conectiv, autorul nu le numeşte pe cele dintâi relative: „subordonatele circumstanțiale din prima categorie se caracterizează prin aceea că adesea pot fi introduse în frază chiar prin adverbe [relative, *n.n.*, M.G.] (…) adverbele[16] au un rol dublu, căci sunt şi conjuncții, făcând legătura subordonatei cu regenta (…)“. Circumstanțialele din a doua categorie, „deşi cu rol asemănător cu adverbul, nu mai sunt introduse prin această parte de vorbire“ (Coteanu, 1982, 260-261).

Avram, **1986**, 337, clasifică propozițiile subordonate după mijlocul joncțiv, distingând „subordonate conjuncționale (introduse prin conjuncții şi adverbe) şi subordonate pronominale (introduse prin pronume şi adjective pronominale)“. Se fac şi unele observații privind frecvența unui tip de joncțiune comparativ cu altul: „subordonatele pronominale sunt rare printre propozițiile de loc, de timp, de cauză, finale, condiționale“ sau privind ponderea diferită a subspeciilor unui tip: „între subordonatele pronominale, cele relative sunt mai numeroase decât cele interogative“. Avram, 1986, 337, remarcă faptul că există subordonate exclusiv pronominale: completiva de agent şi circumstanțiala sociativă. În acelaşi loc, autoarea sugerează că nu împărtăşeşte opinia privind interpretarea tuturor propozițiilor relative ca atributive: „relativelor le este însă contestată de unii cercetători capacitatea de a introduce alte subordonate în afară de atributive, susținându-se că în fraze ca *Cine caută găseşte*, *Ai găsit ce ai căutat* subordonata pronominală n-ar fi subiectivă, respectiv completivă directă, ci atributivă fără antecedent.“ În aceeaşi secțiune (Avram, 1986, 338), se menționează fenomenul împletirii regentei cu subordonata, în care sunt adesea implicate relativele şi unele probleme de acord între relativ şi constituenți din ambele propoziții. Ni se pare interesantă, de asemenea, discuția (Avram, 1986, 325) despre propozițiile insuficiente (semantic sau gramatical), printre care se includ şi regentele atributivelor relative[17] „anunțate prin forma articulată a unui substantiv cu prepoziție:

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

am citit din cartea [*pe care…*].“ În cuprinsul gramaticii, propozițiile subordonate pronominale (între care se includ şi relativele) sunt prezentate în funcție de expansiunea pe care o reprezintă la nivelul frazei, după modelul gramaticii academice. Clasificarea[18] atributivelor se organizează după criteriul clasic: *izolate* (*explicative*) / *neizolate* (*determinative*), apoi după realizarea morfologică a conectivului relativ: *pronominale* / *adverbiale* şi după criteriile semantice utilizate şi la atribut: atributive *descriptive* şi *circumstanțiale*, de *identificare* şi de *calificare* (*cf*. Avram, 1986, 344). În capitolul consacrat sinonimiei sintactice, se indică posibilitățile de substituție contextuală a unor conective relative: *care* / *ce*, *unde* / *în care* etc., precum şi sinonimia unor subordonate relative cu propoziții principale[19].

Pentru **Diaconescu**, **1989**, structura sintactică este privită ca sistem de niveluri ierarhice în cadrul căruia au loc procese de expansiune şi contragere; relativele atributive sunt expansiuni ale unităților sintagmatice nominale (obținute „transformațional“ prin „inserțiunea verbelor operatorii *a fi* şi *a avea*“, Diaconescu, 1989, 23), ale supinului, gerunziului sau ale participiului (Diaconescu, 1989, 25). Autorul afirmă că „natura determinantului angajat în expansiunea frastică prin subordonare este în măsură să condiționeze selecția relatorilor“[20], de exemplu atributul posesiei reclamă relativul *care: Calul vecinului* > *Calul care este al vecinului*; lingvistul nu precizează însă dacă relativul *care* este singura posibilitate de expansiune, sau, dacă nu este aşa, ce alte posibilități expansive are determinantul. În acelaşi context, al dinamicii structurii sintactice, Diaconescu, 1989, 60, explică „formarea“ *atributivelor*[21] *în inversiune sintactică* de tipul: *I-au crăpat buzele de sete* [*ce i-a fost*], sau *Avea fața* [*cum e ceara de galbenă*]. Un spațiu mai amplu se acordă relativei infinitivale, Diaconescu, 1989, 94, optând pentru interpretarea ei ca propoziție subordonată[22], „calitatea de propoziție fiind conferită de valoarea predicativă a verbului la infinitiv, (…) care este independent, deci în incidență zero.“ În capitolul *Sintaxă şi semantică*[23], p. 126, lingvistul menționează relația dintre semantica regentului şi selecția relatorului pronominal (relativ).

Irimia, **1997**, 142, inventariază pronumele relative, clasificându-le în relative absolute (*cel ce*, *ceea ce*), nehotărâte relative (*oricine*, *orice*, *oricare*, *oricâți*) şi interogative-relative (*cine*, *ce*, *care*, *câți*, *câte*, *al*

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

câtelea). În privința ultimei subcategorii, rezultă din comentariul care îi este consacrat că distincția e de natură semantică şi nu formală sau funcțională: „pronumele relativ conține numai sensul particular, preluat de la substantivul pe care îl reia anaforic“, iar interogativul are „conținut semantic variabil în funcție de substantivul care urmează a fi dat ca răspuns şi care e nedeterminat“. Propozițiile subordonate cu conectiv relativ sunt realizări propoziționale ale funcțiilor sintactice inventariate. Reținem aici doar prezentarea atributivelor. Acestea (ca şi atributele) sunt clasificate (Irimia, 1997, 469-481) după solidaritatea față de regent, în două categorii corespunzătoare opoziției clasice *restrictiv* / *non-restrictiv*. Cele solidare sunt organizate în patru categorii semantice: de *calificare*, de *identificare*, de *clasificare* şi de *complinire*. Atributivele izolate (nesolidare) sunt *descriptive*.

Dimitriu, **2002**, propune o clasificare originală a propozițiilor, cu consecințe asupra întregii descrieri a structurii sintactice. În opinia lingvistului ieşean, după importanța lor, propozițiile se clasifică în *principale, secundare* şi *intermediare explicative*. Propozițiile principale sunt (*cf*. Dimitriu, 2002, 1025-1032) *independente* sau *neindependente*, cele neindependente se subcategorizează în neindependente propriu-zise (suficiente / insuficiente / combinate), coordonate (cu patru subclase corespunzătoare tipurilor de coordonare) şi mixte. Subordonatele se grupează în două clase, „după necesitatea lor pe lângă regenți“ (*cf*. Dimitriu, 2002, 1053) în *subordonate indispensabile* şi *subordonate facultative* regenților[24]. Descrierea propozițiilor cu conectiv relativ se face în funcție de acest criteriu, al caracterului indispensabil sau facultativ. În delimitarea propozițiilor interogative indirecte de relative[25] (pe lângă criteriile: scopul comunicării, şi natura semantică a „termenului mijlocitor“[26]), Dimitriu aduce argumentul tipului de conector. Interogativele indirecte admit exclusiv conectori pronume / adjectiv / adverb interogativ, respingând conectorii relativi. Faptul că formele *cel ce* şi *ceea ce*[27] nu pot apărea în contextele delimitate pentru interogativele indirecte este privit astfel şi ca un test pentru dezambiguizarea omonimiei cuvânt relativ / interogativ. Autorul nu include în categoria mărcilor pentru subordonarea în frază pronumele / adjectivele / adverbele relative, nici pe cele nehotărâte sau interogative „întrucât toate acestea au funcție dublă, fiind în acelaşi timp şi relatori subordonatori în frază la fel cu conjuncțiile subordonatoare, dar şi parte de propoziție în propozițiile pe care le introduc“ (Dimitriu, 2002, 995).

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

3. *MODELUL GENERATIV*

Cadrul teoretic generativ cuprinde o serie de modele lingvistice aflate într-o relație de filiație și totodată de succesiune, pentru că modelul se află într-un continuu proces de elaborare și rafinare. Din această cauză, modelul suferă de o gravă deficiență terminologică. Cu greu se poate spune că vreuna dintre denumirile sub care este cunoscut este acceptată unanim sau fără rezerve. Ar putea fi numit, de exemplu (și este, adesea) modelul chomskian, dar teoria nu este creația unei singure minți, precum teoria einsteiniană a relativității, bunăoară; i s-ar putea spune „cadrul teoretic asociat lui Noam Chomsky și colaboratorilor săi de la Departamentul de Lingvistică și Filozofie al Institutului Tehnologic Massachusetts“, dar și această formulă (neconvenabilă și din pricina lipsei de concizie) este susceptibilă de a primi numeroase obiecții, pentru că generativismul este azi un curent teoretic universal. Toate denumirile pe care modelul le-a avut de-a lungul timpului au fost supuse, pe rând, unor procese de adaptare la ceea ce se întâmpla în cercetarea sintactică. Totuși, în continuumul evoluției sale, se pot identifica o serie de momente mai importante. Delimitarea etapelor are ca puncte de reper apariția unor lucrări de sinteză, cu caracter programatic, care au deschis zone noi de investigație. Teoria a început să se contureze la mijlocul anilor ’50 și prezentarea acestui stadiu incipient este, de fapt, lucrarea din 1965 a lui Chomsky: *Aspects of the Theory of Syntax*. Deseori, teoria asociată acestui moment este numită *Teoria standard*[28] sau *Modelul Aspects*. În următorii 15 ani, cadrul a suferit masive revizuiri, ajungând să-și modifice substanțial fundamentele[29]. Până la începutul anilor ’80, se dezvoltase o teorie sintactică pornind de la *Modelul Aspects*, care ajunsese destul de diferită încât să necesite o prezentare nouă. În 1980, în urma susținerii unor prelegeri la Pisa, Chomsky publică *Lectures on Government and Binding* (*Prelegeri despre guvernare și legare*), prezentând astfel noul cadru într-o formă coerentă. De aici sigla *GB*, care desemnează[30] modelul generativ al momentului. Alături de formula *GB*, circulă și *Teoria Principiilor și a parametrilor* (*P&P*) sau *Teoria standard extinsă revizuită* (*REST*). Ca urmare a lucrărilor publicate de Rizzi și Chomsky la începutul anilor ’90, o nouă denumire a început să fie folosită – *Minimalismul* sau *Programul minimalist*.

Remarcăm că aceste denumiri nu sunt perfect sinonime, fiecare dintre ele se referă, cel puțin în anumite contexte, la versiuni diferite ale teoriei, iar aceste diferențe sunt uneori destul de importante. În prezentarea din

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

această secțiune, ne vom opri la două dintre etapele modelului, pentru care adoptăm denumirile *GT* (gramatica generativ-transformațională, model corespunzător în mare măsură *Teoriei standard*[31]) şi *GB*, pe care îl înțelegem ca model generativ pre-minimalist[32].

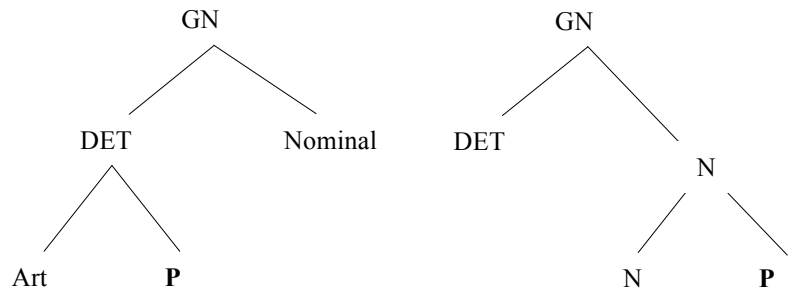
3.1. *Modelul generativ-transformațional. Relativizarea*

Întrucât vom acorda un spațiu mai amplu prezentării conceptelor de bază din modelul *GB*, trecem în revistă aici doar variantele de interpretare sintactică propuse pentru propozițiile relative în lucrări româneşti[33], fără a prezenta toate variantele de reprezentare a relativei în literatura lingvistică a anilor '70.

În modelul generativ-transformațional, propoziția relativă se obține prin transformarea de *relativizare*.

În primele variante ale gramaticii, relativa (P) rezultă în urma unei transformări de *încastrare* a unei propoziții independente în structura unei propoziții matrice, sub nodul GN (grup nominal), fie sub simbolul DET (determinant), alături de articol, fie sub N (nominal), relativa fiind privită ca un modificator al nominalului şi nu al întregului grup GN[34]: Manoliu-Manea, 1977, 173, prezintă ambele variante:

(1) a) b)

În variantele ulterioare[35], relativizarea este o transformare *obligatorie*, pe care o anunță în structura de adâncime simbolul Rel, aflat sub dominația grupului nominal GN[36].

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

Simbolul Rel este un indicator sintagmatic subiacent de a cărui prezență depinde aplicarea unei transformări obligatorii cum este relativizarea.
O particularitate a transformărilor obligatorii este condiția ca toate suprimările operate în cursul transformării să fie recuperabile[37].

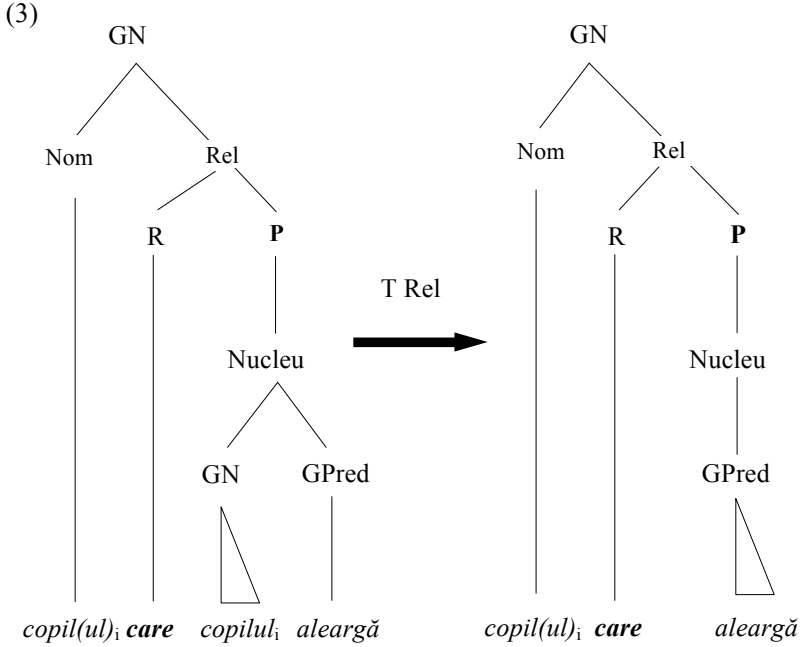
Transformarea de relativizare propusă de Vasiliu – Golopenția-Eretescu pentru limba română are ca rezultate: a) suprimarea nominalului din relativă (coreferențial cu nominalul determinat de propoziția relativă) şi b) trecerea nominalului sub dominația nodului R, când nominalul este precedat de prepoziție.

(2) *Transformarea de relativizare*[38]:

Nom_1 –	R –	X) –	({ (Pos) / (Prep)} –	Nom_2 –	Y	⇒
1	2	3	4	5	6	
1	4	2	3	Ø	6	

Structura poate fi reprezentată prin indicatorul (3):

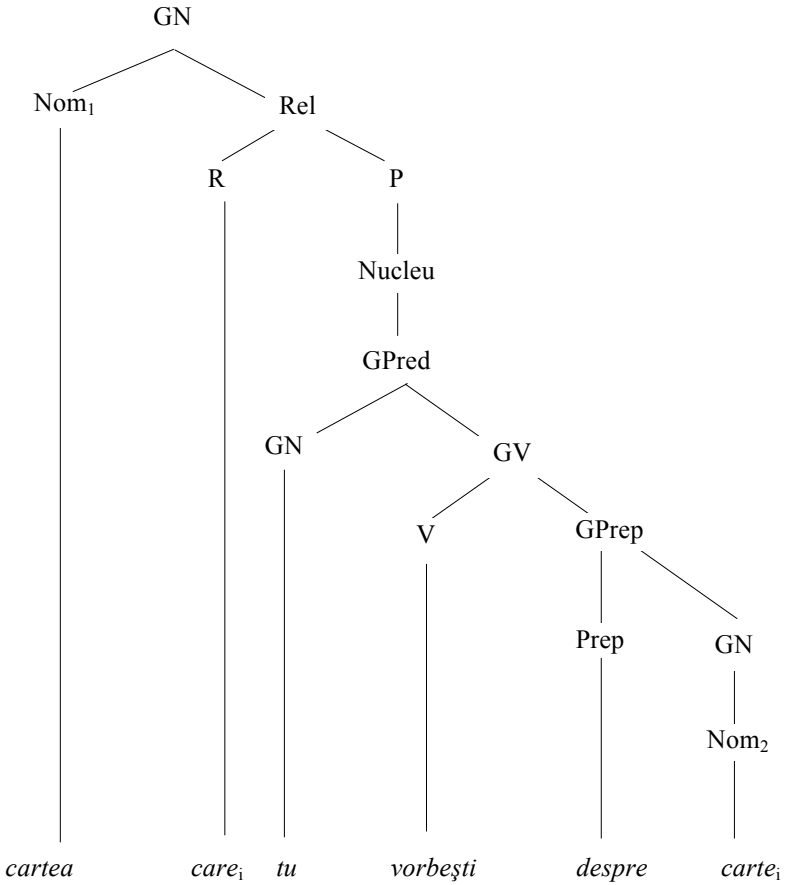
(3)

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

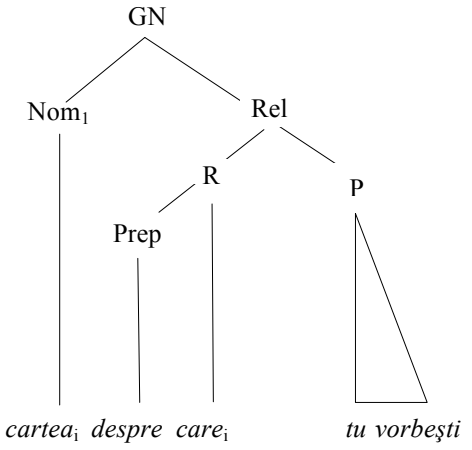
Simbolul R e prezent la nivelul structurii de adâncime, iar relativizarea este o regulă de copiere[39] realizată prin trecerea indicilor de caz, gen, număr, posesiv, prepoziție, de sub dominarea nominalului din secundară sub dominarea simbolului R. Aşadar, în cazul în care nominalul relativizat nu este subiect [ca în indicatorul din (4 a)], este necesar acordul între elementul de relație şi nominalul antecedent [v. (4 b)].

4) a)

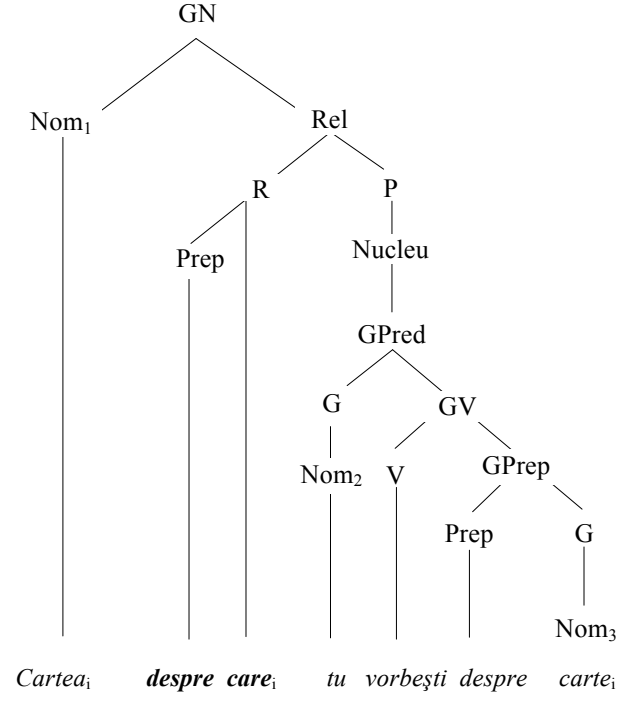
BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

b)

Încastrarea care are loc în structura profundă ar putea fi prezentată astfel:

(5)

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

Nominalul identic cu Nom_1 este atras către poziția constituentului Rel, G Prep fiind suprimat în virtutea identității sale cu Nom_1. Această schemă explică dublul statut al relativului: este element de relație şi în acelaşi timp are funcția sintactică preluată de la nominalul relativizat (aici, obiect prepozițional).

Arborele din (5) prezintă doar deplasarea GPrep de sub nodul GV, însă şi GN al propoziției matrice este supus unor modificări:

(6) a. *Am cumpărat o carte. Tu vorbeşti despre carte.*
b. *Am cumpărat cartea despre care vorbeşti.*

Structura profundă a lui (6) va avea forma[40]:

(7) *Am cumpărat ∩ o carte ∩ R ∩ despre (o) carte ∩ vorbeşti.*

$Nominalul_1$ din matrice va fi supus unei transformări de definire – transformarea de definire a constituentului (TDC), care are loc pentru a atribui nominalului din matrice articolul definit sau trăsătura [+definit].

Cornilescu, 1980/1996 şi Manoliu-Manea, 1977, consideră că TDC este o transformare specifică limbii române. Transformarea de definire a constituentului reflectă relația anaforică dintre antecedent şi relativ, garantată de faptul că au acelaşi indice variabil. Rolul acestei transformări este acela de a accentua funcția antecedentului exprimat în structura de suprafață, ea aplicându-se numai atunci când propoziția matrice este marcată în structura de adâncime [+R / –Def]. În consecință, în opinia autoarelor citate, pronumele relative trebuie subcategorizate după trăsătura [+/–TDC]. Aceasta explică de ce relativul *cine* nu apare în relative cu antecedent explicit: *cine* este întotdeauna [–Def].

În privința clasificării relativelor în limba română, amintim studiul elaborat de Pană, 1966, care aplică principiile GT pentru a fixa regulile de generare „pentru toate propozițiile relative reperate ale limbii române". Semnalând caracterul neunitar al clasificărilor din GA privind subordonatele, Pană, 1966, propune delimitarea a două clase: subordonate conjuncționale şi relative[41]. Relativele identificate pe baza formulelor de generare se subdivid în: relative de tip A (relative cu antecedent), de tip B (relative fără antecedent) şi de tip C (interogative indirecte), şi sunt apoi clasificate în funcție de variațiile de structură ale secvențelor nucleare P_1 şi P_2. Autoarea subliniază că subcategoriile delimitate „coincid numai în parte cu categoriile tradiționale. Clasa A corespunde atributivelor din clasificarea curentă, din care se exclud aşa-numitele interogative indirecte şi atributivele de tipul: *Ascult glasul cui îmi place*" (Pană, 1966, 348).

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

3.2. *Modelul Guvern□rii □i al Leg□rii*[42]

Teoria GB a fost concepută inițial ca o continuare a gramaticii transformaționale (GT), deşi componenta transformațională a pierdut din importanța pe care o avea în modelul standard. Totuşi, există o relație istorică între GT şi GB, multe din conceptele celei dintâi fiind redefinite în modelul mai recent.

GT avea o organizare bazată pe două niveluri de analiză: structura de adâncime şi structura de suprafață. În anii 1970, pe măsură ce se elabora teoria GB, sunt introduse două noi niveluri de reprezentare: *forma fonologică* (FF) şi *forma logică* (FL). Nivelurile care s-au menținut din GT au fost redenumite D-structură şi S-structură, acestea având aproximativ aceeaşi interpretare cu a noțiunilor de structură de adâncime şi, respectiv structură de suprafață.

Organizarea de ansamblu a GB se reprezintă, de obicei, astfel (*Fig. 1*)[43]:

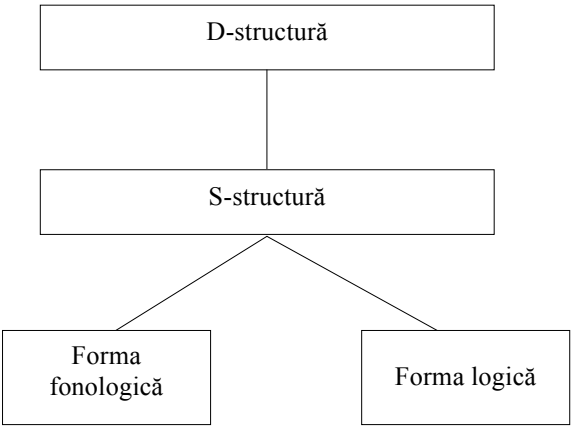

Figura 1

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

FF este nivelul care reprezintă actualizarea fonetică a enunțului, iar FL reprezintă nivelul semantic. FL codează informația relevantă pentru interpretarea semantică a exemplelor în chestiune, adică noțiuni ca extensia cuantificatorilor (*quantifier scope*) sau a cuvintelor interogative. Mecanismul interpretativ al acestor elemente este guvernat de aceleaşi principii ale gramaticii.

În ceea ce priveşte relațiile dintre componentele enunțului, în GT, regula de expansiune a P este: P → GN Aux GV. În GB, nodul Aux poartă numele de FLEX (INFL). Nivelurile D-structură şi S-structură sunt puse în relație prin operația Deplasare a lui α (Move α). Aici, α este înțeles ca o variabilă, ideea acestei operații fiind aceea că o structură poate fi modificată oricum, prin deplasarea unui constituent în alt loc. Modul în care are loc deplasarea, locul în care se poate deplasa constituentul, sunt reglate de anumite principii independente.

Un aspect important care deosebeşte GB de GT este acela că nu există reguli de construcție specifice (pasivizare, relativizare, nominalizare etc., ca în GT). GB nu concepe o regulă de pasivizare, de pildă, prin care obiectul direct devine subiect, considerând că nu este necesar să se specifice o regulă de deplasare a subiectului, ci, mai degrabă, o regulă care să împiedice deplasarea lui în orice poziție. Astfel, în analiza pasivului se admite că *deplasarea lui* α poate muta orice oriunde, dar există principii (universale) şi constrângeri care blochează deplasările ce nu se fac din poziția obiect către poziția subiect, pasivul fiind rezultatul interacțiunii diverselor aspecte ale gramaticii, în strânsă relație cu principiile gramaticii universale. Ceea ce găsim în gramatica universală nu este o regulă a pasivizării, ci, mai degrabă, constrângeri asupra deplasării aplicabile în orice limbaj natural.

Variațiile pe care le prezintă limbile naturale în anumite puncte ale sistemului sunt concepute în termeni de variație parametrică.

GB este o gramatică organizată modular, în unități conținând principii şi constrângeri ce guvernează buna-formare a enunțurilor. Organizarea GB poate fi ilustrată astfel (*Fig. 2*):

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

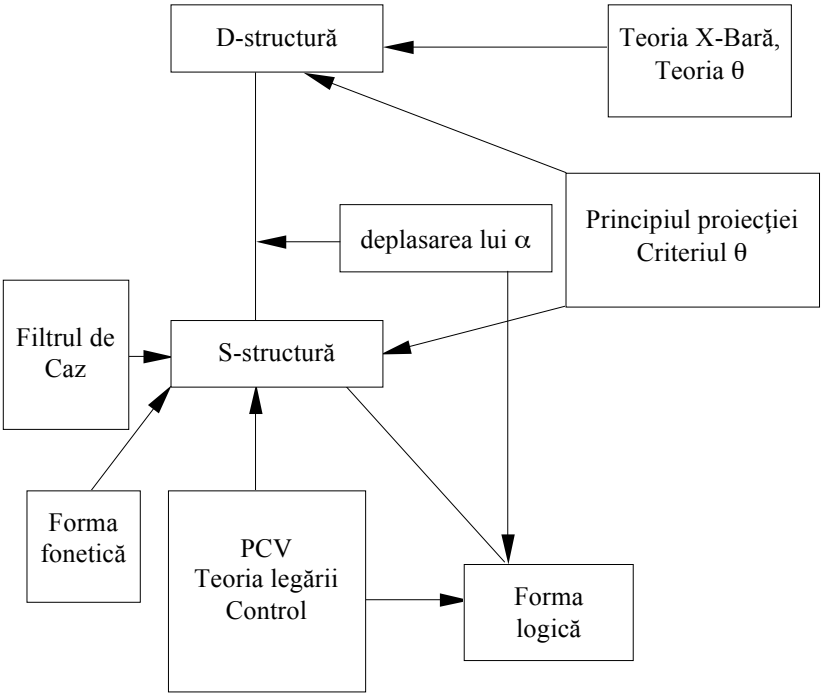

Figura 2

3.2.1. Teoria X-Bară

Dezvoltată în anii 1970, teoria se bazează pe ideea că structura internă a oricărui grup sintagmatic conține un tipar comun. Un concept fundamental în sintaxa contemporană este conceptul de *centru* (*head*). În GB, centrul unui GN este numele N, al unui GV este verbul V etc. Grupul sintagmatic X" este o *proiecție* a centrului [în (*Fig. 3*) este reprezentat ca o *proiecție maximală*], a capului lexical X°, iar legătura lui cu centrul se face printr-un nivel intermediar (semisintagmatic) X':

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

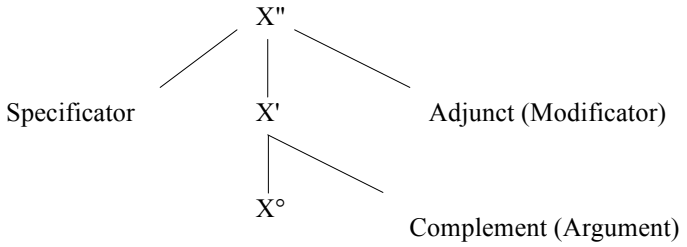

Figura 3

Figura 3 reprezintă schema generală, corespunzătoare gramaticii universale, însă ordinea componentelor este parametrizabilă.
Structurile din teoria X-Bară caracterizează buna-formare la nivelul D-structurii. Orice structură poate fi construită pornind de la orice categorie, de la orice cap lexical, dar numai cele care se conformează modelului (*Fig. 3*) sunt bine-formate. Grupurile sintagmatice sunt privite ca rezultate ale interacțiunilor complexe dintre diferite principii şi nu sunt generate în modul tradițional (prin reguli de rescriere ca în GT), astfel încât GB este considerată o gramatică generativă mai degrabă în virtutea filiației cu GT.

3.2.2. Subcategorizarea

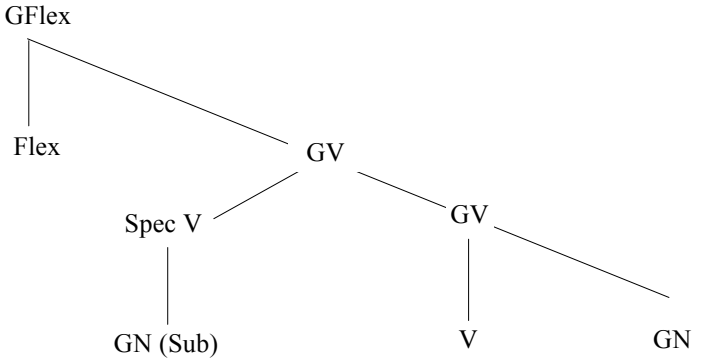
Sistemul regulilor de structură şi subcategorizarea din GT prezintă o anume redundanță manifestată prin faptul că informații referitoare la constituenții pentru care este subcategorizată o categorie apar de două ori. GB propune subcategorizarea centrilor sintagmatici. În principiu, orice proiecție maximală (GN, GV, GAj, GPrep, P') poate fi complement al unui centru. Diferiți centri lexicali selectează proiecții maximale ca argumente (complemente), realizând ceea ce în Chomsky, 1984, se numeşte o *c-selecție* (c = categorie).

Există o relație între subcategorizare şi apariția subiectelor: GN subiect nu este subcategorizat de centru, pentru că nu se află sub incidența GV, acest lucru ducând la predicții importante în privința comportamentului sintactic al subiectelor şi al non-subiectelor în funcție de care este subcategorizat verbul. Fenomenul poartă numele de *asimetria subiect* / *obiect* şi conduce la ideea că subiectul este *extern* GV.

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

Deşi această relație indirectă dintre GV şi subiect reprezintă unul dintre aspectele cruciale ale teoriei, pentru limba română s-a propus o interpretare diferită: plasarea subiectului sub nodul SpecV, unde ajunge în urma unei mişcări din poziție postverbală[44]:

(8)

Această interpretare este fundamentată pe particularitatea românei (asupra căreia vom insista mai târziu) de a putea avea subiect vid şi ordine liberă SVO – VSO, demonstrându-se chiar o preferință pentru ordinea VSO[45]. Poziția preverbală a subiectului este pusă pe seama unei deplasări opționale – dislocare la stânga – care se aplică subiectelor şi non-subiectelor, în aceleaşi condiții. GB dă seamă de situațiile în care subiectul este postverbal propunând o structură inițială de tipul celei din limba engleză, în care V suferă însă o deplasare într-o poziție inițială în S-structură.

3.2.3. Principiul proiecției

Este conceput ca o constrângere generală asupra reprezentării sintactice în GB:

(9) ***Principiul proiecției***[46]:

Reprezentările la orice nivel sintactic sunt proiectate din lexicon, respectând proprietățile de subcategorizare ale categoriilor lexicale.

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

Principiul impune o constrângere în legătură cu organizarea relației dintre D-structură, S-structură şi FL, având ca efect faptul că dacă există o poziție GN într-o anumită configurație structurală, la un nivel, acea poziție GN trebuie să fie prezentă la toate nivelurile, chiar dacă poate fi fonetic vidă. Teoria legării stabileşte tipul categoriei vide.

În ceea ce priveşte GN subiect, *Principiul extins al proiecției (Extended Projection Principle)* adaugă o clauză prin care toate propozițiile trebuie să aibă subiect. Româna nu încalcă acest principiu, pentru că, deşi este o limbă de tip *pro-drop*, GN subiect este prezent sintactic[47].

3.2.4. Teoria θ

Teoria relațiilor tematice îşi are originea în studii din anii 1960-1970, dar a fost relativ recent încorporată în descrierea sintactică.
În vreme ce subcategorizarea aduce informații în legătură cu forma sintactică a argumentelor, rolurile θ asigură informația semantică esențială, înregistrată pentru fiecare centru lexical sub forma *structurii argumentale.*

Fiecare dintre argumentele unui centru va primi un rol θ. Subiectul poate primi, de asemenea un rol θ. Se operează o distincție între *argumente interne* şi *argumente externe*, cărora li se atribuie rolul θ de către un centru, în cadrul domeniului său. Distincția nu funcționează pentru limba română, unde GN subiect este în domeniul GV, deci primeşte rol θ în D-structură. Subiectele vide sunt non-tematice.

Criteriul θ se aplică la toate nivelurile, asigurând prezența centrelor şi a argumentelor în configurațiile potrivite.

(10) ***Criteriul θ***[48]:

Fiecare argument primeşte un rol θ *şi numai unul şi fiecare rol θ este atribuit unui argument şi numai unuia.*

Principiul care pune în legătură subcategorizarea cu atribuirea rolurilor θ (*marcarea* θ) afirmă că dacă α subcategorizează poziția ocupată de β, α îl *marchează* θ pe β.
În consecință, D-structura este concepută ca o reprezentare *pură* a structurilor argumentale, la acest nivel fiindu-le atribuite argumentelor rolurile θ. Toate configurațiile relevante tematic vor fi astfel prezente la nivelul D-structurii.

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

3.2.5. C-comandă şi guvernare

Conceptul de *guvernare* este un concept fundamental în GB, utilizat pentru a se ajunge la noţiunea de domeniu local, în ideea că o anumită categorie β se află în domeniul altei categorii α (de obicei un centru), numai dacă α îl guvernează pe β. Astfel, subcategorizarea şi marcarea θ sunt satisfăcute *sub guvernare*: un verb nu poate fi subcategorizat în funcţie de un GN în altă propoziţie, de exemplu. Guvernarea trebuie să îndeplinească anumite condiţii (Chomsky, 1984, 163): asupra alegerii guvernorului, asupra termenilor guvernaţi şi un set de condiţii structurale asupra relaţiei de guvernare.

Relaţia de guvernare este definită în termeni de *c-comandă* :

(11) ***C-comandă***[49]:

α îl c-comandă pe β dacă şi numai dacă fiecare proiecţie maximală care îl domină pe α îl domină şi pe β

Guvernarea este o versiune localizată a c-comandei, un caz de c-comandă reciprocă:

(12) ***Guvernare***[50]:

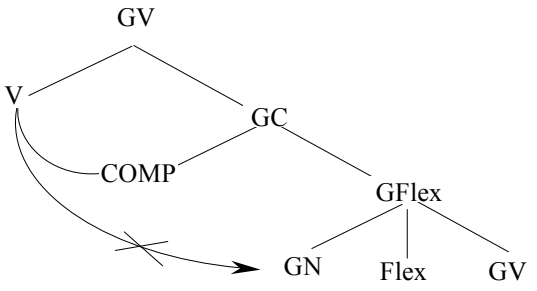
α îl guvernează pe β dacă şi numai dacă:

(i) *α este un X°,*

(ii) *α îl c-comandă pe β şi γ îl c-comandă pe β, atunci γ fie îl c-comandă pe α, fie este c-comandat de β.*

O consecinţă a guvernării este aceea că proiecţiile maximale sunt *bariere* pentru guvernare. Guvernarea este restrânsă la relaţii de vecinătate (*sisterhood*), cu o importantă excepţie: cazul verbelor care admit complement propoziţional. În această situaţie, verbul nu va guverna nimic în acea propoziţie, pentru că P' este o barieră pentru guvernare:

(13)

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

Guvernarea şi c-comanda sunt folosite în definirea altor principii şi constrângeri. În cadrul guvernării sunt satisfăcute subcategorizarea şi *principiul categoriei vide*, au loc atribuirea rolurilor θ şi atribuirea Cazului. De asemenea, guvernarea este importantă pentru distribuția *categoriilor vide PRO*, iar alături de noțiunea de c-comandă, joacă un rol important în *teoria legării*.

3.2.6. Teoria cazurilor

Teoria dă seamă de determinarea distribuției GN (şi a altor proiecții maximale).
În GB, fiecare GN trebuie să aibă atribuit un Caz (cu excepția anumitor categorii vide). *Filtrul de Caz* formulează această regulă:

(14) **GN, dacă GN are realizare fonetică şi nu are Caz*[51].

Filtrul de Caz se aplică în S-structură, atât GN, cât şi lanțurilor: fiecare lanț coindexat trebuie să aibă atribuit un Caz, dacă există un GN ca membru inițial al lanțului. Într-o oarecare măsură, Filtrul de Caz acționează ca şi Criteriul θ, aceasta însemnând că nu este posibilă absența unui Caz şi nici atribuirea a două Cazuri, simultan, aceluiaşi GN sau aceluiaşi lanț.

Teoria distinge două tipuri de cazuri: *structurale* şi *inerente*[52]. Cazul inerent este atribuit în D-structură, unui nominal în poziția de bază, iar *cazul structural* este atribuit sub guvernare de către centre ca V, FLEX şi Prep şi are următoarele caracteristici[53]:

- Nu i se asociază nici un rol θ; acuzativul este un caz structural care poate fi orice cu excepția Agentului.
- Cazul structural poate fi atribuit numai în poziții sintactice particulare (prima poziție complement, poziție guvernată de centrul care atribuie cazul, sau în Spec, unde cazul poate fi atribuit prin acord Spec – centru.
- Nu este obligatoriu ca un caz structural să fie atribuit simultan cu un rol θ.
- Cazul structural este atribuit după aplicarea deplasării lui α, în S-structură.
- În unele limbi, cazul este atribuit sub *adiacență*; româna nu se supune acestei condiții, fiind vorba şi în acest caz de un parametru:

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

(15) a. *I like flowers very much.*
b. * *I like very much flowers.*
c. *Îmi plac florile foarte mult.*
d. *Îmi plac foarte mult florile.*

Cazul *lexical*[54] este un caz neregulat, datorat proprietăților lexicale ale verbului guvernor. Cazul lexical desemnează marcarea cazuală a unui GN asociat cu un centru lexical, în D-structură. Interpretarea semantică a cazului lexical este dependentă de semantica centrului. N şi Aj atribuie numai caz inerent sau lexical.
Dativul românesc poate funcționa ca un caz lexical, el putând fi atribuit de un verb în variație cu cazul structural (*a ajuta pe cineva* vs. *a ajuta cuiva*).

3.2.7. Deplasările în GB. Deplasarea lui α

Relația dintre nivelurile de reprezentare este mediată de operația de transformare *deplasarea lui α* (*Move α*). Datorită principiului proiecției, de vreme ce o poziție sintactică există, ea a existat întotdeauna şi va continua să existe în contextul unei *derivații* (derivație = o secvență *D-structură – S-structură – FL*). Acest lucru implică existența *categoriilor vide* (poziție GN eliberată prin deplasarea lui α). Aceste categorii vide poartă numele de *urme*. În plus, GB recunoaşte existența a încă două tipuri de categorii vide, a căror natură este pronominală.

Deplasarea GN şi *deplasarea grupului relativ* (*Wh-movement*) sunt cazuri particulare de *deplasare a lui α*.

3.2.8. Deplasarea elementului relativ

În modelul GB, formarea relativei se explică prin aplicarea *deplasării grupului relativ*, care determină apariția unei *urme* coindexate (simbolizată *t*) în poziția de origine a grupului deplasat. Perechea alcătuită din grupul deplasat şi urma coindexată poartă numele de *lanț coreferențial*. Existența lanțurilor coreferențiale determină revizuirea criteriului θ: toate rolurile θ se aplică lanțurilor şi fiecare lanț are un singur rol θ.
Ca o consecință a deplasării, există poziții θ şi poziții θ', acest simbol desemnând pozițiile de destinație ale constituentului deplasat, poziții nontematice. În plus, o distincție similară se face pentru pozițiile structurale.

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

Teoria distinge poziții *centrale* (*core grammatical positions*), în care sunt localizate subiectul, obiectul direct, obiectul indirect etc. şi poziții *periferice* ca poziția COMP. Cele dintâi poartă numele de *poziții A* (argumentale), cele periferice fiind *poziții A'* (non-argumentale). Atribuirea unui rol θ nu poate avea loc decât într-o *poziție A*.

Considerată cel mai simplu tip de deplasare, deplasarea elementului relativ este o deplasare în poziție A', având următoarele caracteristici:

(16) ***Deplasarea A'***:

> *Deplasare dintr-o poziție căreia i se atribuie atât un rol θ, cât şi un Caz; deplasarea creează o poziție adjoncționată, care este o poziție A', adică fără rol θ şi fără Caz. Lanțul rezultant (α, e) primeşte un rol θ şi un Caz, ambele atribuite categoriei vide create prin deplasare*[55].

Deplasarea grupului relativ este un exemplu de deplasare dintr-o poziție θ într-o poziție θ'. În cazul *deplasării grupului relativ*, avem de-a face cu o deplasare în COMP, aşadar în *poziție A':*

(17) a. [$_{\text{Comp}}$] Flex *vine care*

b. [$_{\text{Comp}}$ ***care***$_{\text{i}}$] Flex *vine* t_i

A' ◄——— A

Una dintre constrângerile la care este supusă deplasarea lui α este condiția de *subiacență*, care limitează posibilitățile de aşezare a lui α deplasat. Deplasarea trebuie să se facă într-un domeniu restrâns: *orice aplicare a deplasării* α *nu trebuie să depăşească mai mult decât o bornă*[56] (*bounding node*).

(18) *omul* [$_{\text{GC}}$ ***pe care***$_{\textbf{i}}$ [$_{\text{GFlex}}$ *pro*$_{\text{k}}$ *cred* [$_{\text{GC}}$ *că* [$_{\text{GFlex}}$ pro$_{\text{j}}$ *ai spus* [$_{\text{GC}}$ *că* [$_{\text{Gflex}}$ pro$_{\text{j}}$ *l*$_{\text{i}}$*-ai văzut* t_i]]]]]

Exemplul de sub (18) este ilustrarea unei deplasări a grupului relativ peste trei borne. Această deplasare nu se realizează dintr-o dată, ci prin deplasări succesive *COMP-to-COMP*, pentru a se respecta condiția de *subiacență* (condiție care reglează regulile de deplasare, formulate astfel:

(19) *Nici o regulă nu poate pune în relație pe X şi pe Y în structura:*

... X ...[$_{\alpha}$ *...* [$_{\beta}$*... Y...*]]

Y ...]$_{\alpha}$ *...*]$_{\beta}$*... X*, unde α şi β sunt borne.

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

COMP este singura poziție care acceptă să fie „survolată“, conjuncția *că* în (18) nefiind un obstacol pentru deplasare. S-a presupus că *regula de deplasare a elementului relativ* se supune principiului ciclicității succesive şi aceleia a ciclului strict (condiția COMP-to-COMP a deplasării elementului relativ). Astfel, poziția COMP asigură o punte (sau o „trambulină“) pentru deplasare. Urmele lăsate indică traseul pe care l-a străbătut elementul relativ. Acesta, împreună cu urma, constituie un lanț relativ coindexat:

(20) *Băiatul* [$_{GC}$ *pe* ***care***$_i$ *pretinzi* [$_{GC}$ t_i *că* [*Maria crede*[$_{GC}$ t_i *că* [*îl iubeşte Ana* t_i]]]]] *este Ion.*

Poziția COMP nu poate fi ocupată de două elemente lexicale în acelaşi timp, însă prezența urmei este permisă alături de complementizatorul lexical.

Rezumând datele de mai sus, construcția relativă are următoarele proprietăți empirice[57]:

a. Grupul relativ are drept centru un element relativ (pronume, adjectiv sau adverb relativ) şi există o poziție vidă undeva în propoziție; poziția vidă este interpretată ca poziție inițială a elementului relativ.

(21) *Omul* [$_{GC}$ *pe care*$_i$ [$_{GFlex}$ *îl*$_i$ *iubeşte Maria* t_i]] *este Ion.*

b. Distanța elementului relativ față de locul originar este indefinită, elementul relativ putând traversa mai multe borne propoziționale.

(22) *Omul* [$_{GC}$ *pe care*$_i$ [$_{GFlex}$ *spui* [$_{GC}$ *că* [GFlex *toți cred* [$_{GC}$ *că* [$_{GFlex}$ *Maria încă îl*$_i$ *iubeşte* t_i]]]]]] *este Ion.*

c. Buna formare a construcțiilor relative este condiționată de respectarea *constrângerilor de insulă*. Există configurații în care extracția este interzisă:

➢ Constrângerea GN complex:

(23) **Hainele* [$_{GC}$ *pe care*$_i$ [$_{GFlex}$ *ea le-a văzut* [$_{GN}$ *pe toate fetele* [$_{GC}$ *că le*$_i$ *poartă* t_i]]]] *se vând bine.*

➢ Constrângerea Subiectului-insulă:

(24) **Problema* [$_{GC}$ *pe care*$_i$ [$_{GFlex}$ *a* o_i *explica studenților* t_i *mă plictiseşte*]] *este teoria guvernării.*

➢ Constrângerea adjunctului-insulă:

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

(25) * *Problema* [$_{GC}$ *pe care*$_i$ [$_{GFlex}$ *s-a supărat* [$_{GC}$ *că am explicat-o*$_i$ t$_i$ *studenților*]]] *era aceea.*

Interpretarea clasică a construcțiilor relative a fost concepută pentru a da seamă de situațiile de mai sus. Aparent, insulele sunt configurații în care, în anumite condiții, elementele relative sunt forțate să treacă peste două (uneori mai mult decât două) borne. Spre deosebire de (18), exemplele de mai jos ilustrează o situație în care deplasarea se face pornind dintr-o construcție interogativă indirectă, dar în limba engleză (26) este rău-formată, pe când în română (27 a, b) se obține o construcție acceptabilă:

(26) * *the man* ***who***$_i$ [$_{IP}$ *I wonder* [$_{CP}$ *which woman*$_j$ e$_i$ *married* e$_j$]]]...

(27) a. *omul* ***pe care***$_i$ [$_{GFlex}$ *mă întreb* pro [$_{GC}$ *cu ce cunoscut*$_j$ [$_{GFlex}$ *să-l*$_i$ *compar* PRO t$_i$ e$_j$]]]…

b. *o problemă* ***pe care***$_i$ [$_{GFlex}$ *nu ştiam pro* [$_{GC}$ *cui*$_j$ *i*$_j$- *o*$_i$ *vor încredința* pro *t*$_i$]]].

S-a încercat să se explice diferența de acceptabilitate a unor construcții de acest tip în limba engleză comparativ cu italiana[58] care, ca şi româna, este o limbă *pro-drop*.

O primă observație ar putea fi aceea că poziția de extracție a elementului relativ este în ambele cazuri poziția obiect direct, însă în română, spre deosebire de engleză, în afară de urma *t*, există cliticul coindexat, care recuperează semantic elementul deplasat şi prepoziția *pe*, care indică fără echivoc locul de acuzativ din care a fost extras relativul.

În situația în care extracția s-ar face din poziția subiect, enunțul are un grad redus de acceptabilitate:

(28) ? *omul* ***care***$_i$ [$_{GFlex}$ *mă întreb pro* [$_{GC}$ *cu ce rugăminte*$_j$ [$_{GFlex}$ *a venit* t$_i$]]]...

Se constată că în limba română este posibilă deplasarea obiectului din interogative indirecte (care sunt GC), dar nu se poate extrage subiectul în condiții optime. De asemenea, nici deplasarea dintr-un GN care conține un GC nu este posibilă:

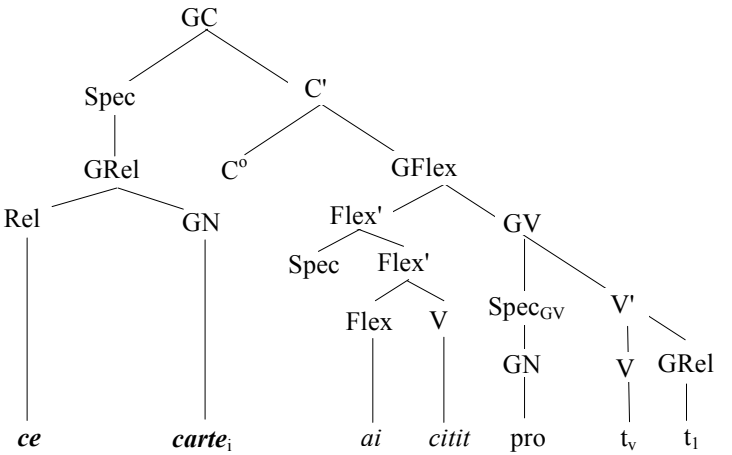
(29) * *Această întâmplare* ***care***$_i$ [$_{GFlex}$ *nu ştiam* pro [$_{GN}$ *noutatea* [$_{GC}$ *că* [$_{GFlex}$ *s-a petrecut* t$_i$]]]]...

În privința locului de destinație al elementului relativ, se ştie că acesta nu ajunge în C°, ci în poziția Spec a lui C', *cf.* (30), (31):

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

(30) *Mă întreb* [$_{GC}$ *ce carte*$_i$ *ai citit* pro t$_i$].

(31)

Concluzia derivă din teoria X-Bară: toate categoriile sintactice se proiectează în mod identic; complementizatorul C°, o categorie funcțională, trebuie să aibă şi el o proiecție bimembră, care să conțină un specificator şi un complement. Elementul relativ are o structură de grup sintagmatic, aşadar nu poate fi aşezat sub C°, ci în poziția Spec GC.

Faptul că elementul relativ se găseşte în Spec GC poate explica felul în care sunt satisfăcute anumite compliniri ale verbelor. Verbele sunt subcategorizate pentru anumite complemente şi selectează anumiți complementizatori C°, marcați fie [+Wh], fie [–Wh], fie ambele tipuri:

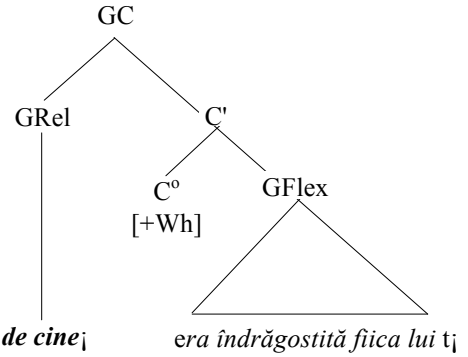
(32) a. *Cred că* / **dacă*. [–Wh]
b. *Mă întreb* **că* / *dacă* / *cine vine.* [+Wh]
c. *Nu ştiam că* / *dacă* / *cine vine.* [+/–Wh]

În construcțiile interogative indirecte de mai jos, nu există un complementizator exprimat[59], fiind mai greu de explicat cum sunt satisfăcute cerințele verbului matrice:

(33) a. *Mă întreb* [ce carte¡ [*i-a dat* pro t¡ *ei*]].
b. *Se întreba* [*de cine*¡ [*era îndrăgostită fiica lui* t¡]].

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

(34)

Mecanismul acordului Spec-Centru[60] explică cum sunt satisfăcute trăsăturile selecționale ale verbului *a (se) întreba*.

Teoria X-Bară afirmă că acest acord se referă la proiecțiile sintagmatice. Verbul *a (se) întreba* selectează un C° abstract cu trăsătura [+Wh]. Prin acordul Spec – Centru complementizatorul garantează ocurența unui GRel în poziția Spec. Trăsătura [+Wh] selectată de *a (se) întreba* este actualizată ca pronume relativ-interogativ.

Lanțul relativ din (35) este de forma: (ce_i t_i' t_i)

(35) [*Ce*$_i$ [*spui* pro [t'$_i$ *că* [*a cumpărat el* t$_i$]]]].

Urma din extrema dreaptă a lanțului, t_i, este în poziție argumentală, în consecință este o poziție marcată tematic şi pentru Caz. Ceilalți membri ai lanțului (ce_i t_i') sunt în poziție non-argumentală Spec$_{GC}$. De fapt, conform Teoriei θ, deplasarea unui grup se poate face numai într-o poziție nemarcată tematic, poziție care este non-argumentală. Criteriul θ împiedică deplasările unui grup sintagmatic marcat θ într-o poziție de asemenea marcată tematic. Lanțul relativ care începe într-o poziție argumentală este: (A', A', …, A), cu excepția situației când este deplasat un adjunct şi atunci lanțul este format numai din poziții A':

(36) *Cum*$_i$ *spui* [t$_i$ *că* [*pretinde* [t$_i$ *că* [*s-a comportat* t$_i$]]]]*?*

Se pare că există o diferență suplimentară între pozițiile A' şi pozițiile A, dincolo de faptul că numai în pozițiile A se poate atribui un rol θ, şi anume autorizarea de către pozițiile A' a unor *viduri parazitare* (*parasitic gaps*). Fenomenul constă în faptul că acelaşi element relativ este coreferențial cu două urme:

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

(37) *Mă întreb* [***pe cine***$_i$ [*ai declarat* pro t_i *admis înainte de a examina* PRO t'_i]][61].

Relativul *pe cine* este coreferențial atât cu obiectul direct al verbului *a declara*, reprezentat prin urma t_i, cât şi cu cel al verbului *a examina*, reprezentat prin urma t'_i, care este un vid parazitar.

Spre deosebire de pozițiile A', pozițiile A nu autorizează viduri parazitare în limba engleză. În limba română, (38 b) este corectă, dar vidul parazitar nu este autorizat din cauza prezenței cliticului, care recuperează informația semantică şi este el însuşi antecedent al urmei t'_i:

(38) a. **The letters*$_i$ *were filed* t_i *without even reading* t'_i.
b. *Scrisorile*$_i$ *au fost aruncate* t_i *înainte de a le*$_i$ *citi* t'_i.

Amintim aici propunerea lui Kayne, 1994, care formulează o teorie restrictivă a structurii enunțului, în care c-comanda asimetrică corespunde invariabil precedenței lineare. Mai exact, Kayne propune teoria conform căreia un nod terminal *a* precedă un nod terminal *b* dacă şi numai dacă există un nod non-terminal A care îl domină pe *a* şi un nod non-terminal B care îl domină pe b, a.î. A îl c-comandă asimetric pe B. Propunerea poartă numele de Axioma Corespondenței Lineare (LCA[62]). Una dintre consecințele ei este invalidarea oricărei adjoncționări la dreapta (generate în bază, sau derivate), impunând aşadar revizuirea interpretării clasice a relativelor, care sunt adjoncționate la N' sau la un GN. Propunerea lui Kayne are, desigur, adepți, dar şi o serie de adversari (v. polemica Borsley, 1997, Bianchi, 2000).

3.2.9. Teoria legării

Teoria legării interpretează relațiile dintre GN şi se ocupă de distribuția pronumelor şi a categoriilor vide.

(39) ***Legare***

α îl leagă pe β dacă şi numai dacă:
a. *α îl c-comandă pe β*, şi
b. *α şi β sunt coindexate*[63].

Categoriile vide se clasifică în funcție de două trăsături: [anaforic] şi [pronominal]. Astfel, se disting patru tipuri de categorii vide:

- *urma grupului relativ* (variabila) cu trăsătura [– a, – p]
- *urma GN* cu trăsătura [+ a, – p]

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

- *pro* (semnul structural al subiectului din limbile pro-drop) – [– a, +p]
- *PRO* (subiectul vid al infinitivului, supinului şi al conjunctivului) – [+a, + p]

Primele trei categorii au în comun cu corespondentele lor lexicalizate anumite trăsături distribuționale, în timp ce PRO se află sub incidența teoriei numite *Control*[64].

Cele trei principii ale teoriei legării sunt:

(40) *Principiul A:* *o anaforă* [+a] *este legată în categoria ei guvernantă.*
Principiul B: *un pronume* [+p] *este liber în categoria sa guvernantă.*
Principiul C: *o expresie referențială* [– a, – p] *este liberă*[65].

Categoria guvernantă se defineşte astfel:

(41) *Categoria guvernantă pentru* β *este* GN minimal *sau* P minimală *care îl conține pe* β *şi care îl guvernează pe* β[66].

Urma grupului relativ este legată de o categorie aflată în poziție A', iar legarea se aplică pozițiilor A. În consecință, urma relativului se află în situația de a nu fi legată, deci este o categorie de tipul expresiilor referențiale[67].

3.2.10. Principul categoriei vide (ECP)

ECP este o condiție de bună-formare ce se aplică categoriilor vide create prin deplasare.

(42) ***Principul categoriei vide****:*
O urmă trebuie să fie guvernată propriu.

(43) ***Guvernare proprie****:*
α îl guvernează propriu pe β *dacă şi numai dacă*:
α îl guvernează pe β *şi α este lexical* (N, V, Aj, Prep), sau
α îl leagă-A local pe β[68].

Una dintre motivațiile empirice ale formulării ECP o reprezintă fapte de tipul:

(44) a. *Who*$_i$ *do you think that Bill saw* e$_i$*?*
b. *Who*$_i$ *do you think Bill saw* e$_i$*?*
c. **Who*$_i$ *do you think that* e$_i$ *left?*
d. *Who*$_i$ *do you think* e$_i$ *left?*,

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

unde complementizatorul poate lipsi în situația deplasării dintr-o poziție non-subiect, dar este obligatoriu absent în deplasarea din poziția de subiect, datorită faptului că subiectul nu este propriu guvernat [în limba engleză se află sub dominația Infl (Flex), care nu este un guvernor propriu]. În limba română, asemenea efecte [*cf*. (45)] nu apar:

(45) a. *Pe cine*$_i$ *crezi că a văzut el* t$_i$*?*
b. *Cine*$_i$ *crezi că a plecat* t$_i$*?*

Exemplele de sub (45) sunt posibile pentru că în limba română guvernarea proprie este satisfăcută în poziție postverbală. Subiectul este guvernat propriu de centrul lexical verbal, aceasta fiind poziția din care are loc deplasarea. Astfel, ECP este respectat şi în română.

ECP este necesar nu numai pentru a da seamă de buna formare a construcțiilor obținute din deplasarea elementului relativ, ci şi pentru a ține seama de natura elementului relativ, dacă este obiect, subiect, ori adjunct. În limba engleză se manifestă „asimetria subiect / obiect“ în ceea ce priveşte posibilitatea de a fi extrase din anumite configurații de tip insulă, *tari* sau *slabe* (*strong island* sau *weak island*); în română, această asimetrie nu apare.

Principiul categoriilor vide este necesar ca o complinire a subiacenței, pentru că aceasta din urmă nu poate fi responsabilă pentru contrastele de gramaticalitate din cazurile slabe de insulă, de vreme ce nu este sensibilă la funcția sintactică a constituentului deplasat, ci numai la structura traiectoriei pe care o urmează deplasarea. Violările ECP creează efecte mai puternice decât violările subiacenței. În timp ce subiacența este o condiție asupra deplasărilor sintactice şi se aplică în S-structură, ECP este un principiu de interpretare semantică privind identificarea urmelor. Se aplică atât în S-structură, cât şi în FL, urmelor create prin *deplasarea elementului relativ* sau prin *deplasarea GN*. În FL, se aplică urmelor create prin *ridicarea cuantificatorului* şi prin alte reguli de deplasare.

3.2.11. Barierele şi abordarea subiacenței şi a ECP

Există o similitudine între subiacență şi guvernarea de către antecedent. Guvernarea de către antecedent cere ca antecedentul şi urma să fie suficient de locale: în cel mai apropiat Spec GC. Subiacența pretinde ca un relativ să nu treacă peste mai mult de două borne față de urmă.
Prin introducerea conceptului de *barieră* se intenționa o unificare a subiacenței şi a guvernării de către antecedent, şi anume unificarea teoriei

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

deplasării şi a guvernării: aceleaşi borne blochează atât guvernarea, cât şi deplasarea, constituindu-se în *bariere*.
O barieră[69] este o *proiecţie maximală de tip non-complement, care intervine între un guvernor şi un guvernat, sau între o urmă şi antecedentul său imediat din lanţ*.

3.2.12. Forma logică

Nivelul FL este un nivel de reprezentare adiţional structurii D şi S, care dă seama de interpretarea cuantificatorilor şi a construcţiilor relative şi interogative. Deplasarea lui α proiectează S-structura în FL, aşadar deplasarea elementului relativ-interogativ este o ipostază a deplasării lui α care proiectează S-structura în FL.
Fiind un nivel sintactic de reprezentare, în sensul că este supus Principiului categoriei vide (EPC) – o condiţie care se aplică în S-structură. Prin introducerea unui nivel suplimentar de reprezentare, se reconsideră nivelul de aplicare a Teoriei legării: în unele cazuri, proprietăţile de legare ale enunţului pot fi identificate în S-structură, în altele, constituentul deplasat trebuie „întors“ într-o poziţie intermediară pentru a se crea o configuraţie proprie legării. Procedeul poartă numele de *reconstrucţie*[70].

Cuantificatorii se deosebesc de expresiile referenţiale pentru că nu au un referent specific în universul de discurs. Cuantificatorii „iau extensie“ (largă sau îngustă) asupra unui domeniu din enunţ şi pot afecta sensul unor elemente din acel domeniu. Extensia lor este determinată de direcţia dependenţei şi de tipul de cuantificator: cuantificatorii universali (∀) au extensie largă, cuantificatorii existenţiali (∃) au extensie îngustă.

Cuantificatorii sunt operatori care leagă o variabilă. În reprezentarea logică standard, ocupă o poziţie de extensie periferică de stânga, extensiile lor sunt domeniile aflate la dreapta.

Deplasarea cuantificatorilor (RQ = ridicarea cuantificatorului) este un tip de deplasare care mută cuantificatorul într-o poziţie de extensie la nivelul FL. Este o deplasare de tip A', opacă, fără reflexe vizibile, cuantificatorul fiind adjoncţionat la un nod (proiecţie maximală). De exemplu: operatorii relativi şi interogativi se adjoncţionează la GC, cuantificatori de tipul *fiecare*, *cineva* se adjoncţionează la GFlex.

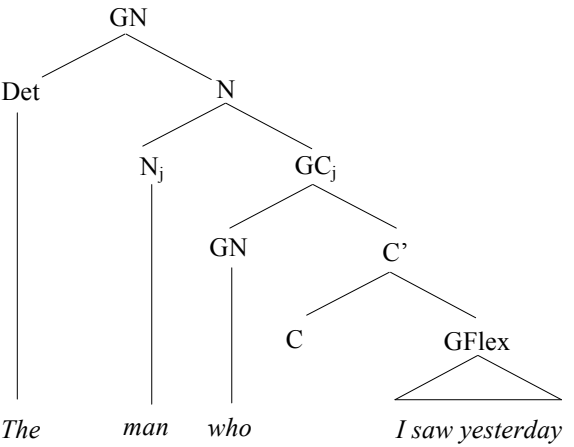
BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

3.3. *Perspectiva sintactic□ asupra clasific□rii propozițiilor relative*

3.3.1. Diferența sintactică dintre RR şi RNR. Modelul lui Fabb

În literatura de specialitate figurează numeroase variante de interpretare sintactică a clasificării relativelor. Ne-am oprit la propunerea lui Fabb, 1990, privind interpretarea sintactică diferită a relativelor restrictive (RR) şi non-restrictive (RNR), pe care o vom adopta în descrierea relativelor româneşti. Fabb, 1990, 57, consideră că diferența dintre RR şi RNR poate fi explicată sintactic, prin statutul lor diferit în enunț: RR este *modificator* al unui antecedent-gazdă (*cf*. engl. „host"), iar RNR nu are nici o legătură sintactică cu acesta. Argumentația lui Fabb se sprijină pe teoria lui Williams, 1980, privind predicația. După Williams, 1980, 205, *apud* Fabb, 1990, 57, predicația implică coindexarea subiectului cu predicatul, constituenți care trebuie să se c-comande minimal (trebuie să fie noduri surori). În cazul relativelor restrictive, Fabb, 1990, consideră că numele modificat este subiect, iar relativa este predicat, ambele fiind noduri surori coindexate, ca în (46)[71].

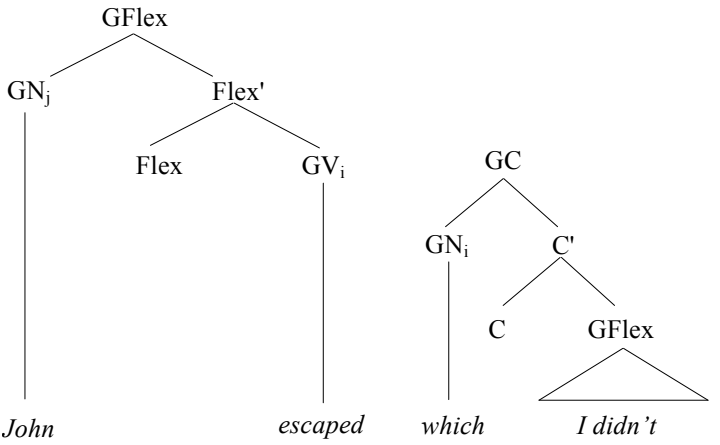
(46)

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

În (47), arborele corespunde reprezentării sintactice (provizorii) a unei RNR, după Fabb, 1990, 61; se observă indexul diferit asociat GN (*John*), respectiv GN (*which*) şi GV (*escaped*):

(47)

După Williams, 1980, *apud* Fabb, 1990, coindexarea în interiorul predicației se realizează utilizând un index referențial, care se atribuie tuturor GN. Predicatul dobândeşte acest index de la nominalul care este subiectul său, aceasta fiind, în opinia lui Williams, regula predicației. În cazul relativelor restrictive, care, după Fabb[72] au statut de „predicat" pentru „subiectul" din matrice, indexul se dobândeşte în virtutea relației de predicație. Este însă nevoie de o explicație pentru felul în care antecedentul şi relativul ajung să împărtăşească acelaşi index referențial (desigur, în virtutea naturii lor nominale, indexul nu poate fi decât referențial, dar e important de demonstrat cum se ajunge la acest tip de coindexare). Fabb, 1990, 58, consideră că între relativ şi antecedent are loc o a doua indexare, dar cele două indexări se combină într-o unică structură. Indexul referențial al GN *percolează*, adică difuzează, e împărtăşit de toți membrii proiecției maximale, de la GN la N^0; de altfel este necesar să fie aşa, pentru că relativa trebuie să aibă ca „subiect" o proiecție non-maximală (nu poate c-comanda o proiecție maximală).

Pe lângă teoria lui Williams, argumentația lui Fabb, 1990, se bazează pe principiile de organizare sintactică din Teoria X-Bară, pe mecanismul acordului Spec-Centru (care dă seamă, alături de fenomenul de percolare

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

a trăsăturilor, de combinarea diferitelor indexări în aceeaşi structură), pe proprietatea lexicală a pronumelui relativ[73] şi pe ideea[74] că există un nivel discursiv de interpretare a enunţului, unde se produce coindexarea dintre relativ şi antecedentul său în cazul RNR.

Rezumând propunerea lui Fabb, 1990, toate diferenţele de suprafaţă dintre relativele restrictive şi cele non-restrictive derivă dintr-o diferenţă majoră în structura de bază: RR sunt modificatori ai unui centru din propoziţia matrice, RNR nu sunt nici modificatori, şi nu se află nici în poziţie adjoncţionată faţă de un nod din matrice. Fabb adoptă ideea că RNR se află în afara structurii sintactice care îi conţine antecedentul; aşadar, singura legătură dintre cele două unităţi propoziţionale – „matricea" şi relativa non-restrictivă – este indexul comun relativului şi antecedentului. Coindexarea are loc, după Fabb, 1990, 76, la un nivel extrasintactic, şi anume la nivelul discursului.

O problemă deloc neglijabilă cu care ne-am putea confrunta adoptând propunerea lui Fabb o reprezintă faptul că ipotezei formulate de el i s-au adus o serie de învinuiri. Borsley, 1991, contestă propunerea lui Fabb, 1990, reproşându-i că ignoră existenţa în limba engleză a unor subiecte non-nominale. Dovezile despre existenţa unor subiecte de acest tip ar zdruncina asumpţia lui Williams că predicatele reclamă subiecte nominale şi implicit, tocmai fundamentul teoriei lui Fabb, bazată pe coindexarea dintre un centru nominal din matrice (în calitate de „subiect") şi relativa restrictivă, în virtutea regulii predicaţiei (cea de-a doua coindexare se face în virtutea trăsăturilor nominale ale relativului şi antecedentului, aşadar nu intră în discuţie).

Borsley, 1991, furnizează câteva exemple de subiecte non-nominale:

(48) *That Stefan did it is obvious.* – subiect propoziţional
(49) *Under the bed is a good place to hide.* – subiect GPrep
(50) *Very slowly is the best way to do it.* – subiect GAv
(51) *Tall and slim is how he likes his girlfriends.* – subiect GAj

Suntem de părere că nici unul dintre exemplele lui Borsley (cu excepţia propoziţiei) nu poate fi acceptat ca subiect în limba română. Adjectivele şi adverbele nu pot ocupa poziţia subiect, iar GPrep de sub (49), al cărui echivalent în română ar putea fi (52), are o interpretare diferită de cea pe care i-o dă Borsley.

(52) [$_{GPrep}$ *Sub pat*] *e o foarte bună ascunzătoare.*

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

Am putea considera GPrep fie o nominalizare, în metalimbaj, fie o structură eliptică în care centrul nominal de care depinde grupul verbal a fost şters, *cf*.: [$_{GN}$ *locul* [$_{GPrep}$ *de sub pat*]].

S-ar putea însă obiecta că româna are totuşi subiecte non-nominale, realizări prin infinitiv, supin, gerunziu, dar nici acestea nu prezintă o problemă pentru cazul românei, ele nefiind „structuri de bază“[75] (*cf*. Pană-Dindelegan, 1976/1999, 124-130).

Aşadar, considerăm că în română, realizarea de bază a subiectului fiind, în esență, de natură nominală, obiecțiile lui Borsley nu afectează interpretarea în maniera lui Fabb a relativelor restrictive româneşti (incluse de noi în categoria relativelor completive). În plus, vom arăta că pentru noi nu este esențială regula de coindexare a predicației stipulată de Williams, pentru că propunem plasarea relativelor de tip RR sub incidența nodului GD[76], în calitate de complement ale centrului D; coindexarea dintre operatorul relativ şi antecedent se poate explica atât prin proprietatea lexicală stipulată de Fabb (care nu e afectată de cea de-a doua indexare prin predicație), cât şi prin acordul Spec-Centru. Un alt argument în favoarea ideii că pentru română este posibilă interpretarea lui Fabb este trăsătura tipologică a subiectului nul (*parametrul pro-drop*), datorită căreia subiectul nu este supus constrângerilor din engleză.

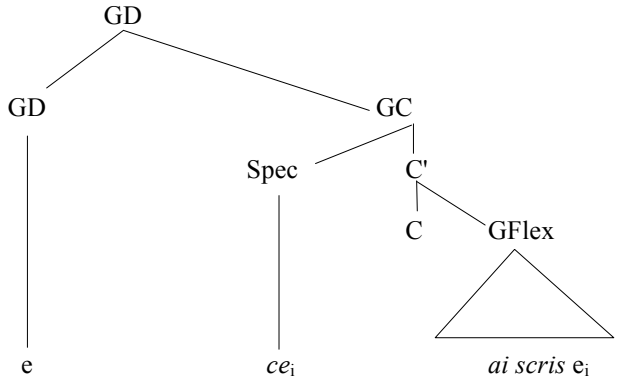
3.3.2. Interpretarea sintactică a relativelor libere. Modelul lui Van Riemsdijk

Pentru construcțiile încadrate de obicei în clasa relativelor libere (RL) este nevoie de câteva precizări suplimentare. Adoptăm pentru RL ipoteza antecedentului nul (fără a face deocamdată comentarii cu privire la natura acestei categorii vide), astfel încât structura asociată lor va fi similară cu cea a RR (53), (54):

(53) *Adu-mi ce ai scris.*

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

(54)

Pentru interpretarea antecedentului nul, s-au propus mai multe soluții (*cf.* Van Riemsdijk, 2000, 4): (a) categorie vidă de tip *e*, generată în bază, (b) *PRO*, (c) *pro*. Considerăm că, pentru română, cea mai convenabilă interpretare este *pro*, aşa cum vom arăta în partea a doua a volumului.

O altă problemă pusă de unii dintre cei care s-au ocupat de acest subiect este locul în care se plasează relativul-operator. S-au lansat, în această privință, două ipoteze: *Ipoteza Centrului* („Head Hypothesis“, *cf.* Bresnan şi Grimshaw, 1978) şi *Ipoteza Comp* (*cf.* Groos şi Van Riemsdijk, 1981). Prima ipoteză susține descrierea dependenței dintre relativă şi matrice în termenii unei reguli de suprimare a centrului fără realizare fonetică, al cărui loc este „umplut“ apoi de un pronume de rezumare de tipul *it*, *them*, *him*, *there*, supus şi el suprimării pentru că este coreferențial cu centrul relativ. Astfel, i se permite relativului avansarea în poziția eliberată.

Cea de-a doua ipoteză, a relativului în [Spec, Comp] este cea adoptată în mod curent (v. *supra*, 3.2.8.).

Rezumând prezentarea făcută aici unor variante de interpretare sintactică[77] a propozițiilor relative, reținem următoarele aspecte, care constituie de fapt *ipoteza interpretativă* după care organizăm descrierea relativelor în limba română:

a) Există două categorii de propoziții relative: *relative completive* – complement al unui constituent (realizat fonetic sau vid) din propoziția matrice, şi *relative periferice* (definite negativ față de prima categorie) – care nu saturează valențele nici unui constituent din matrice. În acest

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

stadiu al argumentației noastre, nu ne pronunțăm încă asupra naturii legăturii dintre relativa periferică şi propoziția în vecinătatea căreia funcționează[78].

b) O consecință a clasificării de mai sus a relativelor este şi interpretarea relativelor libere în două moduri: relativele libere al căror antecedent vid *pro* se află într-o poziție argumentală (complement al unui centru D^0), vor fi interpretate ca relative completive. Cele care nu se raportează la un antecedent de tip argument, vor fi considerate periferice.

c) Clasificarea relativelor după modul de asociere cu propoziția matrice („formarea" relativelor este, în esență, aceeaşi, se bazează pe deplasarea unui element relativ dintr-o poziție de extracție aflată în interiorul GC al relativei, în poziția Spec a aceluiaşi GC) se asociază cu o distincție de altă natură, pe care am putea-o numi „alegerea relativizatorului" din pachetul de opțiuni de care dispune limba. Sigur că opțiunea pentru *care*, de exemplu, în favoarea lui *când* e determinată de clasa lexico-semantică şi de poziția sintactică a categoriei relativizate; ceea ce pune probleme este opțiunea pentru relativele *care* şi *cine*, de exemplu.

3.3.3. Corelarea interpretării sintactice a relativelor cu tipul de relativizator

Dobrovie, 1987, 1994/2000, consideră că în română există două tipuri de operatori relativi: cuantificatori şi relative care nu au această trăsătură. *Cine* este cuantificator şi se supune atât constrângerilor asupra cuantificatorilor, cât şi constrângerilor privind deplasarea elementului relativ.
Cercetări recente[79] abordează relativele şi interogativele româneşti din acest unghi, considerând că este necesară parametrizarea pentru limba română a *deplasării elementului relativ-interogativ* (*Wh-Movement*). Dobrovie, 1987, consideră că în limba română toate construcțiile relative se bazează pe deplasare, dar numai unele se califică drept cuantificatori. Din această perspectivă, româna are două tipuri de construcții relative: un tip explicabil prin deplasare, supus condițiilor de subiacență (tipul *care*) şi un tip de care se poate da seamă prin deplasare şi cuantificare, supus constrângerilor asupra cuantificatorilor şi a variabilelor (tipul *cine*). Statutul de cuantificator al grupului relativ depinde de trăsăturile de cuantificare intrinseci. În limba română, elementele relative nu dobândesc statut de cuantificator în virtutea poziției din Spec C, ele funcționează atât ca expresii referențiale, cât şi în calitate de cuantificatori.

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

Argumentele pe care le aduce Dobrovie în favoarea acestei interpretări sunt:

- paralelismul între construcțiile relative şi interogative cu *cine* şi *ce* şi dislocările la stânga ale cuantificatorilor puri (*cineva*, *ceva*, *nimeni*):

(55) a. *Pe cine ai văzut?*
b. *Mă întreb ce ai citit.*
c. *Pe nimeni n-am supărat.*
d. *Ceva ai să descoperi tu.*

- paralelismul între structurile *care* şi cuantificatorii dislocați *toți N*, pe de o parte, şi între *toți N* şi structurile *care* şi expresiile referențiale dislocate la stânga, pe de altă parte:

(56) a. *Pe care elevi îi preferi?*
b. *Omul pe care l-am văzut…*
c. *Pe toți studenții tăi nu cred că-i pot examina mâine.*
d. *Pe copilul tău nu l-am văzut nicăieri.*
e. *Acest nume, ea nu-l mai auzise.*

- paralelism între structurile relative, care implică cuantificatori relativi de tipul *câți* şi expresiile dislocate la stânga, care implică articole nedefinite sau numerale:

(57) a. *Câți studenți a examinat fiecare profesor?*
b. *Pe câți dintre ei i-a examinat fiecare profesor?*
c. *Doi avocați cunosc toți judecătorii.*
d. *Pe doi avocați îi cunosc toți judecătorii.*

Dobrovie ajunge la concluzia că structurile relative şi interogative se bazează pe deplasarea într-o poziție A', dar se califică drept structuri cuantificate numai dacă grupul relativ aflat în poziție inițială este marcat pentru cuantificare. Statutul de cuantificator al grupului relativ depinde de infiltrarea trăsăturilor de cuantificare din elementul relativ pe care îl domină. Dobrovie identifică trei situații caracteristice limbii române: infiltrarea trăsăturilor poate fi *obligatorie* (tipul *cine*), imposibilă (tipul *care*) sau opțională (tipul *cât*), în funcție de proprietățile lexicale ale elementului relativ şi de condițiile locale.

Dublarea clitică este exclusă în structurile cuantificate în care grupul relativ ocupă poziția A', aşadar, structurile în care este obligatorie dublarea prin clitic nu se pot explica prin cuantificare.

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

(58) a. * *Nu ştiu* [*pe cine*$_i$ *a certat mama lui*$_i$ t$_i$].
b. *Nu ştiu* [*pe care*$_i$ *l*$_i$*-a certat mama lui*$_i$ t$_i$].
c. *Nu ştiu* [*pe al cui copil*$_i$ *îl*$_i$ *ceartă prietenii lui*$_i$ t$_i$].
d. *Nu ştiu* [*pe câți studenți*$_i$ *îi*$_i$ *ceartă profesorii lor*$_i$ t$_i$].

Agramaticalitatea lui (58a) se explică prin faptul că o variabilă (t) nu poate fi antecedent al unui pronume (*lui*) aflat la stânga sa. Celelalte construcții sunt corecte pentru că urma *t* nu este interpretată ca o variabilă.

Un alt argument al ipotezei lansate de Dobrovie îl constituie comportamentul construcțiilor *wh-* (relative-interogative) față de vidurile parazitare. Vidurile parazitare sunt autorizate de o variabilă în poziție de obiect:

(59) *Mă întreb* [*pe cine*$_i$ *ai admirat* t$_i$ *înainte de a cunoaşte* e$_i$].

Dacă urma *t* nu este o variabilă, vidul parazitar *e* nu este autorizat:

(60) a. * *Mă întreb* [*pe care*$_i$ *l*$_i$*-ai apreciat* t$_i$ *înainte de a cunoaşte* e$_i$].
b. * *Băiatul* [*pe care*$_i$ *l*$_i$*-am apreciat* t$_i$ *înainte de a cunoaşte* e$_i$].

Statutul de cuantificator al grupului sintagmatic relativ depinde de trăsăturile lexicale ale elementului relativ pe care îl domină. Dobrovie afirmă că nu există o corespondență perfectă între *GRel* şi *cuantificatorii sintactici*. Grupurile relative sunt proiecții maximale care domină un cuantificator relativ. Aparțin clasei morfosintactice a relativelor-interogative, caracterizate semantic prin trăsături de cuantificare intrinseci. Cuantificatorii sintactici sunt proiecții maximale marcate cu trăsături de cuantificare şi apar într-o poziție specifică: SpecGC (în cazul elementelor relative) sau o poziție adjoncționată lui GFlex. Transmiterea trăsăturilor de cuantificare de la cuantificatorii lexicali către proiecțiile lor maximale depinde de doi factori: poziția în care este generat cuantificatorul şi proprietățile lexicale ale cuantificatorului. Astfel, contrastul dintre construcțiile cu *cine* şi *care* se datorează pozițiilor diferite în care sunt generate structurile, iar contrastul dintre *ce* şi *care* se datorează proprietăților lexicale ale relativelor.

Cine este un element pronominal dominat direct de nodul GN: [GN *cine*] (el nu funcționează niciodată cu antecedent şi nici adjectival), această poziție structurală permițând trăsăturilor de cuantificare să se ataşeze nodului GN care îl domină. Dacă GN are ca extensie întreaga propoziție, atunci *cine* funcționează ca un cuantificator sintactic şi va trebui să lege o variabilă, conform principiului *bijecției*[80]:

(61) *Pe cine*$_i$ *ai văzut* t$_i$*?*

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

(62) *(pentru care* x, x e *uman, ai văzut* x*)*

Reprezentarea în FL de sub (62) arată că extensia lui *cine* este clasa de indivizi care satisfac anumite trăsături ale predicatului.

Care poate fi folosit şi adjectival:

(63) a. *întreb* [*pe care băiat*$_i$ *l*$_i$*-ai văzut* t$_i$].
b. *Mă întreb* [*care*$_i$ *poveste ai citit-o*$_i$ t$_i$].
c. *Mă întreb* [*pe care*$_i$ l$_i$*-ai văzut* t$_i$].

Folosit adjectival, *care* este în poziție [Spec N'], cu nodul N ocupat de centrul nominal. Şi în situațiile în care relativul *care* e folosit pronominal şi în cele în care este folosit adjectival, este obligatorie dublarea printr-un clitic corespunzător GN extras. Dobrovie foloseşte acest paralelism ca sugestie pentru paralelismul structural:

(64) a. ***care poveste*** [$_{GN}$ [$_{Spec\ N'}$ *care*][$_{N'}$ *poveste*]]
b. ***care*** [$_{GN}$ [$_{Spec\ N'}$ *care*][$_{N'}$ *pron*]],

unde *pron* este o categorie vidă cu sensul tradițional de substitut al unui nume. Dată fiind această poziție structurală, trăsăturile de cuantificare se vor ataşa la [Spec N'], pentru că aceste trăsături caracterizează însuşi elementul lexical. Prezența obligatorie a cliticului în structurile cu *care* indică faptul că relativul *care* nu funcționează ca un cuantificator sintactic, pentru că nu transferă trăsăturile sale proiecției maximale GN, ci este un cuantificator restrâns, extensia sa fiind limitată la GN căruia îi aparține. Extensia lui *care* nu este clasa elementelor care ocupă poziția A a obiectului direct, ci clasa de elemente care satisfac proprietățile referențiale ale lui N' (clasa: *băieți* sau: *poveşti*), ori ale antecedentului lui *pron.* Reprezentarea în FL a relativei (64 b) este:

(65) [GN$_i$ *(pentru care* x, x *e o poveste) ai citit-o*$_i$]

Reprezentarea în FL a lui (63 c) este:

(66) [GN$_i$ (*pentru care* x, x *e o* pro) *l*$_i$*-ai văzut*], *unde* pro *este identificabil prin antecedentul său*.

Dobrovie corelează distincția între *cine* şi *care* cu o altă distincție, de natură pragmatică: *liber de discurs* (*D-free*) şi *legat de discurs* (*D-linked*). *Cine* (şi *ce*) sunt elemente relative libere de discurs, fiind cuantificatori puri (leagă o variabilă în poziție A), pe când *care* este un relativ legat de discurs, fiind un cuantificator impur (se referă la membri ai setului pe care îl au în minte vorbitorii). În ceea ce priveşte relativul *cât*, acesta funcționează ca un cuantificator impur, generat în [Spec N'], care acceptă

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

configurații cu dublare prin clitic (unde urma nu poate fi variabilă), dar cunoaşte şi realizări fără dublare prin clitic:

(67) a. *Nu ştiu* [*câți studenți*$_i$ *ai examinat* t$_i$].
b. * *Nu ştiu* [*câți studenți*$_i$ *i*$_i$*-ai examinat* t$_i$].
c. *Nu ştiu* [*pe câți studenți*$_i$ *i*$_i$*-ai examinat* t$_i$].
d. * *Nu ştiu* [*pe câți studenți*$_i$ *ai examinat* t$_i$].

Relativul *cât* transferă în mod opțional trăsăturile de cuantificare GN dominant: [*câți studenți*] seamănă cu structurile cu *ce*, iar [*pe câți studenți*] seamănă cu structurile cu *care*.

Concluzia lui Dobrovie este aceea că structurile relative (şi interogative) în limba română se pot grupa în funcție de coordonata *cuantificare* asociată *deplasării elementului relativ* în tipurile *care* şi *cine*, caracterizate astfel:

Tipul *care* (*cât*)	Tipul *cine* (*ce*, *cât*)
prezența obligatorie a cliticului de Ac	absența (obligatorie) a cliticului de Ac
neautorizarea vidurilor parazitare	autorizarea vidurilor parazitare
cuantificator impur	cuantificator pur

4. *GRAMATICI DE UNIFICARE*

Gramaticile „de unificare“[81] reprezintă un curent teoretic căruia i se circumscriu mai multe modele de descriere sintactică: *gramatica lexicală funcțională* (LFG), *gramatica sintagmatică generalizată* (GPSG), *gramatica sintagmatică ghidată de centri* (HPSG), *gramatica arborilor adjoncționați* (TAG). Aceste modele au în comun faptul că propun o formalizare a sintaxei, revendicată din orientarea generativă chomskiană, dar gândită ca o alternativă la aceasta. Se înscriu în linia teoriei chomskiene din 1957, pentru că reiau preocuparea pentru formalizarea operatorie a sintaxei, dar se deosebesc de modelul actual al Guvernării şi al Legării, fiind teorii alternative, de sine stătătoare. *Gramaticile de unificare* cercetează o articulare explicită între lexic, sintaxă şi semantică; proprietățile lingvistice corespondente sunt concepute ca informații asociate morfemelor, sintagmelor sau construcțiilor. Dezideratul lor este găsirea unor modalități de analiză sintactică mai „concretă“, prin limitarea recursului la elemente

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

vide şi prin restrângerea numărului de etape intermediare în reprezentarea sintactică.

În cele ce urmează, facem o sumară prezentare a reprezentării construcţiilor relative în modelul LFG, fără a intra în detalii privind articularea de ansamblu a teoriei respective. Ne interesează aici doar prezentarea unor elemente din LFG pe care le-am adoptat, în câteva situaţii, în descrierea relativelor româneşti[82].

4.1. *Modelul lexical-funcţional (LFG)*

Spre deosebire de gramatica generativă, care reduce funcţiile gramaticale la poziţii într-un arbore sintagmatic, unul dintre principiile de bază ale modelului LFG este acela că funcţiile gramaticale sunt primitive ale teoriei lingvistice, independente de realizările sintagmatice variabile în fiecare limbă particulară. O altă particularitate a acestei gramatici este că funcţiile gramaticale pot fi codate direct în intrările lexicale ale predicatelor care le guvernează[83]. Gramatica operează cu două niveluri de reprezentare: *structura c* – structura de constituenţi, corespunzătoare structurii sintagmatice „de suprafaţă" – şi *structura f* – structura funcţională care asociază structurii de constituenţi un set de ecuaţii funcţionale. De pildă, propoziţiei *Ion doarme* îi vor corespunde următoarele structuri c şi f[84]:

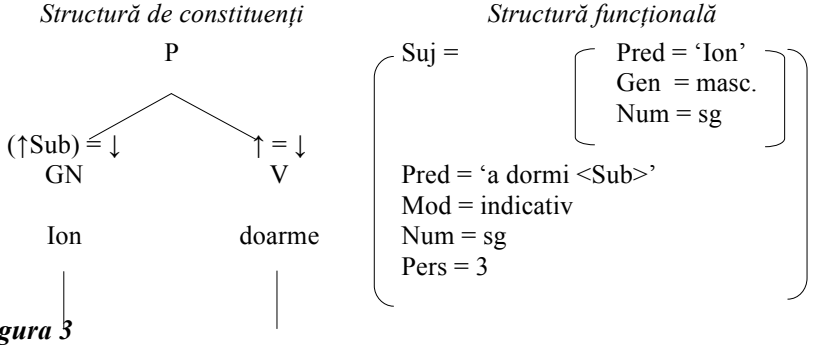

Figura 3

Funcţiile gramaticale definite în literatura *lexicală funcţională* se deosebesc în raport cu posibilitatea de a se subcategoriza. Astfel, există funcţii subcategorizabile: Subiect, Obiect, Comp (completive), XComp[85] (infinitive şi participii), prep-Obj (complemente prepoziţionale). Funcţiile

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

non-subcategorizate sunt Adjuncții, Xadjuncții (funcții cărora le lipseşte un element pentru a fi saturate) şi funcțiile Focus şi Topic, utilizate în fenomenele de extracție.

4.2. *Formarea relativei în LFG*

Spre deosebire de modelul generativ, care analizează construcțiile relative (alături de construcțiile interogative, scindate şi topicalizate) în termeni de deplasare a unui constituent care va corespunde unei poziții vide (poziție „de extracție"), în LFG se dă seamă de construcții de acest tip prin reguli sintagmatice proprii, cărora le asociază un mecanism particular pentru a da seamă de legătura dintre elementul antepus şi predicatul de care depinde. În consecință, în modelul sintactic *lexical-funcțional*, termenului „extracție" îi este preferată sintagma „dependență la distanță". Fenomenele de „extracție" sunt aşadar tratate ca fenomene de control, care pun în relație trăsături ale elementului antepus (Topic[86], în cazul relativelor) cu elementul absent corespunzător. Acelaşi constituent va avea două funcții gramaticale, una în calitate de constituent „extras", alta în calitate de constituent „absent"[87].

Relativul este tratat ca un *complementizator* şi are următoarele reguli de rescriere:

(68) Pred → Comp GV
(↑ Topic) = ↓ ↑ = ↓
(↑ Sub) = ↓
(↓ Rel) = $_{c}^{+}$
(↓ Form) = $_{c}$ 'care'

Intrările lexicale corespunzătoare pronumelor relative sunt:

(69) care, Comp: (↑ Rel) = +, (↑ Form) = 'care'
căruia, Comp: (↑ Rel) = +, (↑ Form) = 'căruia', (↑Gen) = masc, (↑Num) = sg
căreia, Comp: (↑ Rel) = +, (↑ Form) = 'căreia', (↑Gen) = fem, (↑Num) = sg

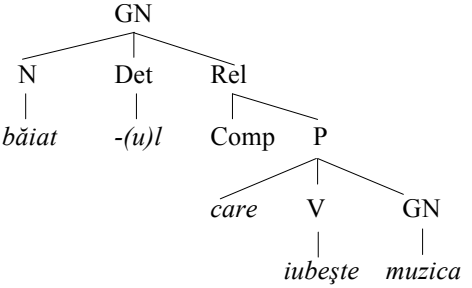
BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

cărora, Comp: (↑ Rel) = +, (↑ Form) = ‘cărora’, (↑ Num) = pl
cine, Comp: (↑ Rel) = +, (↑ Form) = ‘cine’
ce, Comp: (↑ Rel) = +, (↑ Form) = ‘ce’

Reprezentarea în LFG a unei structuri relative simple, (70), este (71) – structura c, respectiv (72) – structura f:

(70) *Băiatul care iubeşte muzica…*

(71)

(72)

$$\begin{bmatrix} \text{Pred} = \text{‘băiat’} \\ \text{Gen} = \text{masc} \\ \text{Num} = \text{sg} \\ \text{Det} = \text{‘-(u)l’} \\ \text{Aj} = \begin{bmatrix} \text{Pred} = \text{‘a iubi < Sub, Ob>’} \\ \text{Topic} = \begin{bmatrix} \text{Num} = \text{sg} \\ \text{Gen} = \text{masc} \\ \text{Pred} = \text{‘băiat’} \\ \text{Form} = \text{care} \\ \text{Rel} = + \end{bmatrix} \\ \text{Sub} = \\ \text{Ob} = \begin{bmatrix} \text{Pred} = \text{‘muzică’} \\ \text{Gen} = \text{fem} \\ \text{Num} = \text{sg} \\ \text{Det} = \text{‘-a’} \end{bmatrix} \end{bmatrix} \end{bmatrix}$$

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

5. *REZUMAT ŞI CONCLUZII*

Am consacrat acest capitol prezentării unor modele de descriere sintactică a relativelor. Am insistat mai mult asupra conceptelor operaționale într-un anumit stadiu al teoriei generative (stadiul GB) şi am prezentat modelele de interpretare a construcțiilor relative pe care le considerăm adecvate pentru reprezentarea sintactică a relativelor româneşti. Pentru că detaliile tehnice expuse sunt numeroase şi pentru că terminologia din diversele stadii ale teoriei generative nu este întotdeauna unitară, facem în continuare o scurtă recapitulare a conceptelor operaționale preluate din modelul teoretic pe care l-am ales drept cadru al descrierii noastre.

- *categorii sintactice*

  Propozițiile relative, indiferent de tipul structural în care le încadrăm, sunt grupuri Comp (GC), adică proiecții maximale funcționale al căror *Specificator* este elementul relativ.

- *„formarea" relativei*

  Relativul este deplasat în această *poziție non-argumentală* (A') dintr-o poziție (de regulă) *argumentală* (A), în care i se atribuie *caz* şi *rol tematic*. Relativul deplasat lasă o *urmă* în poziția de origine, urmă coindexată cu relativul. Statutul acestei *urme*, din perspectiva *Teoriei legării* este apropiat de al expresiilor referențiale. *Urmele* elementelor relative sunt *variabile*.

  Relativele se pot deplasa peste mai multe borne, deplasarea lăsând *urme* intermediare. În română, în situațiile în care *categoria relativizată* este obiect direct sau indirect, cliticele pronominale respective (de Ac sau D) lexicalizează una dintre *urme*. Deplasarea relativului din anumite configurații este supusă unor constrângeri. Acestea poartă numele de *insule*. Spre deosebire de interogative, care pot fi „multiple", relativele (cu excepția infinitivalelor[88]) au de regulă un unic conectiv.

- *clasificare sintactică*

  În privința locului pe care îl ocupă propozițiile relative în dispozitivul sintactic al enunțului, adoptăm în descrierea relativelor *completive* poziția formulată de Fabb, 1990, considerând că acestea sunt complemente ale unui nod *GD*. Modelul lui Van Riemsdijk va fi adoptat în descrierea sintactică a relativelor *completive* cu GD vid. Cât priveşte relativele *periferice*, optăm pentru interpretarea lor ca adjoncționări la un nod nominal sau non-nominal, realizat fonetic sau vid.

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

NOTE:

[1] Pentru că numărul gramaticilor limbii române construite după metoda structuralismului analitic nu este foarte mare, le trecem în revistă alături de gramaticile tradiţionale, în ordinea apariţiei lor.

[2] De ex., şcoala clujeană de lingvistică.

[3] Facem aici doar o enumerare a acestor contribuţii, pentru că la majoritatea dintre ele ne vom referi în mai multe rânduri, în descrierea noastră; lista este, desigur, în mod inevitabil incompletă, pentru că am amintit aici doar articolele care au ca subiect relativele sau volume care tratează un subiect tangenţial cu relativele; nu am inclus aici studiile contrastive şi gramaticile de autor la care ne vom referi *infra*, § 2.2.

[4] V. aici prezentarea detaliată a istoricului conceptului *relativ* în gramatici ale limbii române de la Philippide, 1897; Iordan, 1937; Tiktin, 1945; Rosetti şi Byck, 1945, până la prima ediţie a gramaticii academice.

[5] Ne referim la gramatici ale limbii române.

[6] Redactată în limba franceză.

[7] După modelul gramaticii academice, gramatici de autor sau cursuri practice de sintaxă tratează în acelaşi mod propoziţiile relative, acordând prioritate în organizarea descrierii funcţiei sintactice a subordonatei: *cf*. Şerban, 1964; Bogza-Irimie, 1964; Robu şi Iordan, 1978; Avram, 1986; Dimitriu, 1982; Irimia, 1997.

[8] Interogativelor indirecte li se recunoaşte autonomia faţă de celelalte subordonate, indicându-se şi unele mărci formale şi semantice diferenţiatoare: „propoziţiile interogative-indirecte depind (…) numai de elemente regente care au sens de informare (în ambele sensuri: comunicarea şi primirea unei informaţii) sau de îndoială“, GA_2, 1966, 258.

[9] Cu menţiunea că au „o situaţie aparte faţă de atributiva propriu-zisă“, GA_2, 1966, 274.

[10] Pentru că autoarea are în vedere criteriul conectivului: pronume sau adverb relativ, ca realizări propoziţionale ale poziţiilor sintactice respective sunt înregistrate atât relative (propriu-zise), cât şi interogative indirecte.

[11] V. pentru abordări mai recente ale problemei în Pană-Dindelegan, 1992, 88 ş.u., unde se propune o tipologie a acestor fenomene de „împletire a regentei cu subordonata“, pornind de la exemple variate şi interesante (de exemplu, cazuri de tipul *recunoştinţa noastră şi a câtor generaţii româneşti se vor succeda…*, în care fenomenul afectează şi nominalul regent al adjectivului relativ); pentru interpretarea diferită a acestor construcţii, *cf*. Neamţu, 1999, 433-438, care le numeşte „relative

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

cumulante“; lingvistul conchide că în aceste situaţii se impune o „reanaliză“ prin „decumulare“, adică prin „refacerea grupării de origine“, pentru a elimina inconvenientul divergenţei dintre mărcile cazuale ale relativului şi poziţia sintactică ocupată în subordonată.

12 Acestea „îndeplinesc şi funcţia de conectori sau conective relaţionale la nivelul frazei între două unităţi propoziţionale, dar sunt şi unităţi ocurente pe o anumită poziţie sintactică la al doilea nivel de analiză şi pot fi privite, în această calitate, în două ipostaze, ca componente atît ale primei, cât şi a celei de-a doua unităţi propoziţionale coocurente“, Iordan şi Robu, 1978, 682.

13 V. Guţu-Romalo, 1973, 67-68, unde cuvintele relative „funcţionează la două nivele diferite ale structurii interne a enunţului în care apar“, la nivelul enunţului (bipropoziţional) ca „simpli indici ai relaţiei de dependenţă“, iar „la alt nivel participă în calitate de constituent al uneia dintre structurile incluse în structura iniţială“, aşadar, este vorba de funcţii la niveluri diferite.

14 Avram, 1986, 336, consideră că această clasificare „este mai puţin riguroasă“.

15 Coteanu, 1982, 100, discută distincţia dintre atributive calificative şi explicative „după înţelesul lor de bază; (…) precizarea adusă de propoziţia atributivă calificativă este strâns legată de înţelesul întregii fraze, (…) atributivele explicative aduc şi ele o specificare, dar ea nu este strict necesară“.

16 Facem observaţia că unul dintre exemplele de subordonate din prima categorie nu are conectiv adverbial; aici adverbul relativ a suferit o conversiune: *Când ai afla de peripeţiile mele, te-ai minuna.*

17 Acestea sunt considerate insuficiente gramatical; v. *infra*, II, încercarea noastră de a explica acest fapt în termeni generativi, prin tratarea relativelor completive drept complemente ale centrului D.

18 Remarcăm faptul că, la Avram, 1986, *passim*, distincţia *relativă* / *interogativă indirectă* se traduce prin distincţia dintre conectiv relativ / conectiv interogativ.

19 V. şi Edelstein, 1971, care semnalează acest fenomen de „legătură relativă“.

20 Prin *relator*, Diaconescu, 1989, 1992, *passim*, desemnează toţi conectorii interpropoziţionali: conjuncţii, elemente relative şi interogative.

21 Considerăm că statutul de atributive al subordonatelor respective este discutabil, v. *infra* II, încadrarea acestui tip de construcţii.

22 Neamţu, 1989, 221 şi 1999, 310 ş.u., se opune interpretării ca subordonate a relativelor de acest tip, acordând, în luarea deciziei de interpretare, o mai mare importanţă modului verbal (nepredicativ) decât relativului ca semn al subordonării la nivelul frazei, cum procedează Diaconescu, 1989.

23 Sintagma e folosită cu trei accepţii: (a) raport între criteriile de natură relaţională şi criteriile semantice în determinarea unităţilor sintactice, (b) determinare semantică a selecţiilor şi corespondenţelor la nivel sintactic şi (c) corespondenţa între rolurile semantice (de tipul cazurilor fillmoriene) şi structura sintactică.

24 *Mutatis mutandis*, ideea se regăseşte şi în clasificarea pe care o propunem pentru relativele româneşti, în sensul că distingând relative „argumentale“ (completive) şi

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

„non-argumentale“ (periferice), implicit ne referim şi la faptul că elementul care regizează aceste propoziţii manifestă în grade diferite disponibilitate faţă de complinirea prin relativă.

25 Termenul de propoziţie nu apare ca atare, îl folosim aici pentru simplificare.

26 Verbe de informare sau de declaraţie, sau substantive înrudite semantic cu acestea.

27 Menţionăm că autorul le consideră compuse, *cf*. Dimitriu, 1999, 287-289.

28 V. Dindelegan, 1976/1999, 157: modelul chomskian standard.

29 În anii ’70 a circulat şi denumirea de *Teorie Standard Extinsă.*

30 Nici aceasta într-un mod prea fericit, pentru că cele două concepte nu sunt singurele concepte centrale ale teoriei.

31 Lucrările româneşti la care ne raportăm sunt scrise la sfârşitul anilor ’60 – Vasiliu – Golopenţia 1969 – respectiv la jumătatea deceniului al optulea – Pană-Dindelegan, 1976/1999, când se contura teoria standard extinsă.

32 Vom face o singură concesie acestei opţiuni, când recurgem la substituţia lui GN cu GD, în descrierea relativelor completive ca modificatori ai GD, dar ne raportăm la lucrarea lui Abney, 1987

33 Vasiliu-Golopenţia Eretescu, 1969; Pană-Dindelegan, 1966, 1976/1999; Manoliu-Manea, 1977; Soltischi, 1977 (studiu teoretic, fără referiri speciale la limba română); Cornilescu, 1980/1996 (studiu contrastiv consacrat relativelor în română şi engleză).

34 Variantele sunt cunoscute ca (1a) *ipoteza relativei complement al Det*, *cf*. propunerea lui Vergnaud, 1974, Milner, 1973, pentru relativizarea în limba franceză, respectiv (1b) *ipoteza relativei complement al GN*, *cf*. Jackendoff, 1977; pentru o prezentare detaliată a celor două modele de relativizare, la care se adaugă modelul lui Ross, 1967 – *ipoteza adjoncţionării de tip Chomsky* – v. Kampers-Manhe, 1991, 102-133.

35 V. Vasiliu – Golopenţia-Eretescu 1969, 92.

36 Simbolul Rel este actualizat în structura de suprafaţă numai în cazurile în care se stabileşte o identitate parţială (la nivelul unui simbol) între P1 şi P2 (P1>P2 sau P2>P1), Vasiliu – Golopenţia-Eretescu, 1969, 92.

37 V. teoria COMP (J. Bresnan, 1971, *apud*. Tuţescu 1982, 166): teza complementizatorului îşi are originea în această condiţie de recuperabilitate. J. Bresnan consideră că regula de rescriere a oricărei fraze este: P → COMP + P. COMP apare întotdeauna în poziţie iniţială. Teza COMP face posibilă o explicaţie a înrudirii dintre construcţiile interogative directe, indirecte şi relative, toate având la bază fenomenul de *încastrare* cu simbolul Rel care se deplasează în COMP.

38 V. Vasiliu – Golopenţia-Eretescu, 1969, 199.

39 V. Manoliu-Manea, 1971.

40 *Cf*. Pană-Dindelegan, 1976, 198.

41 Clasificare menţinută şi în Pană-Dindelegan, 1976/1999, 132 ş.u., unde însă nu se discută decât relativele din GV.

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

[42] Prezentarea pe care o facem în continuare este o sinteză a principiilor care compun teoria, fără pretenţii de exhaustivitate. Unele dintre conceptele prezentate în această secţiune au fost lansate încă din fazele anterioare modelului GB (de exemplu noţiunea de categorie vidă), erau operaţionale în varianta intermediară numită *teoria standard extinsă*, însă, din raţiuni ce ţin de claritatea expunerii am trecut cu vederea acest fapt şi le-am considerat concepte ale modelului GB.

[43] V. Chomsky, 1984, 17, cu deosebirea că nivelul de bază (D-structură) este *syntax*.

[44] Baciu, 1996, 99 (preluând ipoteza formulată de Dobrovie, 1994), consideră că aceasta este cea mai avantajoasă ipoteză, căci poate explica şi subiectul infinitivului, care este obligatoriu postverbal. V. pentru argumente privind poziţia postverbală a subiectului Dindelegan 2002 unde se ajunge la acest rezultat ţinându-se seama de trei parametri: parametrul pro-drop, parametrul poziţiei sintactic canonice a subiectului în raport cu verbul şi parametrul marcării actanţiale.

[45] Cornilescu, 1984, afirmă că în română, subiectul este preverbal când funcţionează ca *topic*, poziţia preverbală fiind o poziţie topică. Limba română manifestă o preferinţă marcată pentru poziţia postverbală a subiectului şi în situaţiile în care aceasta nu este obligatorie (ca în interogative).

[46] Chomsky, 1984, 29: „*representations at each syntactic level* (i.e., *LF, and D- and S-structure) are projected from the lexicon, in that they observe the subcategorization properties of lexical items*".

[47] Excepţie fac, desigur, construcţiile impersonale de bază de tipul *a i se urî*, *a i se acri*, *a-i arde* etc., v. Pană-Dindelegan, 1992, 64.

[48] Chomsky, 1984, 112: „*each argument bears one and only one θ-role, and each θ-role is assigned to one and only one argument.* (…) *The θ-criterion states that each θ position is assigned exactly one argument and each argument is assigned to exactly one θ position, where an argument is assigned to a θ position if it or its trace occupies this position.*"

[49] Chomsky, 1984, 163, menţionează că aceasta este una dintre propunerile privind definirea noţiunii de c-comandă, numită c-comandă minimală: „*α c-commands β iff every maximal projection dominating α dominates β.*"

[50] Chomsky, 1984, 163: „*α governs β iff: (i) α = X^0; (ii) α c-commands β and if γ c-commands β then γ either c-commands α or is c-commanded by β*", astfel, α este [±N, ±V].

[51] Lasnik & Uriagereka 1988, 53: „*Case Filter: *NP, if NP has phonetic content and no Case.*"

[52] Cornilescu, 1995, 348.

[53] Cornilescu, 1995, 349.

[54] Cornilescu, 1995, 351.

[55] Lasnik & Uriagereka, 1988, 57: „*A'-movement: Movement from a position that is assigned both a θ-role and a Case; the movement creates an adjoined position, which is an A'-position, and lacks a θ-role and a Case. The resulting chain (α, e)*

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

receives exactly one θ*-role and a Case, both assigned to the empty category created by movement.*“ După May, 1985, 56, şi Chomsky, 1986, 7, adjoncţionarea poate fi privită şi ca un proces prin care un nod se divide în două noduri identice. Itemul adjoncţionat nu este dominat de nodul la care se ataşează, ci de nodul imediat superior.

[56] Lasnik & Uriagereka, 1988, 48: „*Subjacency – Any application of Move-α may not cross more than one bounding node*.“

[57] Cornilescu, 1995, 291 ş.u.

[58] *Cf*. Rizzi, 1982, *Violations of the Wh-Island Constraint and the Subjacency Condition*, *apud* Haegeman, 1994. Rizzi conchide că bornele sunt parametrizabile.

[59] În vorbirea direct legată apar în aceeaşi poziţie complementizatorul şi elementul relativ: **Mă întreb **că ce** carte i-a dat ei.*

[60] *Cf*. Chomsky, 1986, 24; Chomsky, 1986, 27 sugerează că C şi specificatorul său au un set de trăsături comune, ceea ce face ca aceştia să primească acelaşi index referenţial.

[61] Deşi limba standard impune dublare prin clitic, considerăm că o astfel de construcţie este posibilă în româna colocvială.

[62] Linear Correspondence Axiom.

[63] Lasnik & Uriagereka, 1988, 33: „*Binding: α binds* β *iff (i) α c-commands β, and (ii) α and* β *are coindexed.*“

[64] *DSL*, 1997, 136: „relaţie sintactico-semantică între subiectul neexprimat al complementelor verbale non-finite reprezentat prin categoria vidă PRO şi un argument nominal din regentă, care suplineşte interpretarea lui PRO, asigurându-i referinţa“; în română, există situaţii în care PRO este controlat facultativ.

[65] Chomsky, 1984, 188: „*(A) An anaphor is bound in its governing category. (B) A pronominal is free in its governing category. (C) An R-expression is free.*“

[66] Chomsky, 1984, 188: „*α is the governing category for β if and only if α is the minimal category containing β and a governor for β, where α = NP or S.*“

[67] Recent, s-a formulat o variantă mai restrictivă a legării expresiilor referenţiale: Condiţia C. Expresiile referenţiale trebuie să fie libere de antecedent (nu trebuie să aibă un antecedent în poziţie argumentală), *cf*. Cornilescu, 1995.

[68] Lasnik & Uriagereka, 1988, 60: Empty Category Principle: *A trace must be properly governed. Proper Government: α properly governs β iff a) α governs β and α is lexical (N, V, A, or P), or b) α locally A-binds β*.

[69] Cornilescu, 1995, 314.

[70] *Cf*. Haegeman, 1988.

[71] Am modificat reprezentarea lui Fabb, 1990, 58, „traducând“ simbolul I = Flex şi optând pentru reprezentarea GC în loc de C’’ şi C’.

[72] Care preia teoria lui Williams, 1980.

[73] Fabb, 1990, 59, stipulează că pronumele are următoarea proprietate lexicală: indexul său trebuie să fie identic cu al unui nod α din afara propoziţiei relative.

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)

Acest nod α trebuie să respecte o condiţie de adiacenţă imediată faţă de propoziţia care conţine pronumele relativ.

74 Confirmată, în esenţă, şi de ipoteza lui Haegeman, 1988, în legătură cu o poziţie de *orfan* a relativelor non-restrictive („*radical orphanage*“) şi sugerată de Safir, 1986, care însă propune un nivel suplimentar LF' la care să se facă coindexarea din RNR.

75 Pentru o interpretare similară într-o gramatică netransformaţională, *cf*. Guţu-Romalo, 1973, 114-115, unde în clasa de substituţie a subiectului se includ şi realizările prin verb la infinitiv, gerunziu, supin, indicându-se şi echivalenţa lor cu nominalele.

76 În sensul lui Abney, 1987 (cu unele modificări preluate de la Dobrovie – Sorin, 1994/2000).

77 Detaliile care ţin de armonizarea teoriei cu datele din limba română vor fi discutate pe larg în descrierea fiecărui tip sintactic de relativă.

78 Am avansat, în *Introducere*, ipoteza că în sintaxa acestor construcţii se poate vorbi de adjoncţionare, rămâne însă să definim acest mecanism care are, în literatura de specialitate, mai multe accepţii.

79 *Cf*. Dobrovie, 1987, 1994/2000; Baciu, 1996.

80 *Cf*. Chomsky, 1977, 201.

81 V. Abeillé, 1993, 9.

82 Ideea combinării în descriere a unor elemente aparţinând la teorii diferite ne-a fost sugerată, printre altele, de interpretări din Gordard, 1988 şi Sag & Godard, (f.a.)

83 De unde şi numele de gramatică *lexicală-funcţională*.

84 Reprezentare preluată de la Abeillé, 1993, 47.

85 Prefixul X ataşat unui nume de funcţie semnifică în general că funcţia este deschisă, adică subiectul său nu este realizat în structura de constituenţi (c) şi va fi supusă unei ecuaţii de „control“, *cf*. Abeillé, 1993, 54.

86 Funcţiunea Topic corespunde GN care reiau o informaţie cunoscută, funcţiunea Focus este rezervată informaţiei noi, de exemplu, informaţia vehiculată de pronumele interogative.

87 V. Abeillé, 1993, 76-77, pentru reprezentarea formală a interogativelor indirecte.

88 Relativele infinitivale admit şi „suprapuneri“ (*cf*. termenul engl. *stack*) de tipul: *Aş pleca, dar n-am cu cine, unde, când şi cum*. Vom arăta *infra*, II, că relativele infinitivale sunt oarecum înrudite cu interogativele, ceea ce explică probabil această trăsătură comună.

BDD-B455-04 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:06:42 UTC)